Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

Journal of Islamic Crafts, 2024; 8 (2): 103-143

Journal of Islamic Crafts

DOI: http://dx.doi.org/10.61882/jic.8.2.351

Original Paper Open Access

A Comparative Study of the Technical and Visual Characteristics of Jewelry Making in the Jeqqes of the Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar periods, Available in the National Jewelry Treasury of Iran

Maryam Yazdani Kachuie [1], **Farzaneh Farrokhfar** [2,*]

1. M.A Student, Department of Art Studies, Faculty of Arts, University of Neyshabur, Neyshabur, Iran
2. Associate Professor, Faculty of Art & Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Received: 2024/07/28 Accepted: 2025/02/26

Abstract

Jewelry is one of the delicate crafts that received special attention from the kings during the Qajar era, and had various effects in different fields. Among these, we can mention royal Jeqqe, which were considered the most important court jewels and adorned the crowns of the kings. Due to the special status of Jeqqe and their variety during the reigns of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah, it seems that the formal quality, execution techniques, and decorative methods used in these works display a dual identity of this art industry. Studying them can lead to a better understanding of the jewelry-making tradition of the Qajar era. The purpose of this research is to study the technical and visual characteristics of jewelry making in Jeqqe attributed to the reigns of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah. The research questions are: 1- What technical and visual characteristics are evident in the court Jeqqe from the Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar periods? 2- What are the similarities and differences in these characteristics in the Jeqqe from the Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah periods? In terms of purpose, the research method is developmental and applied, and the research approach is descriptive-analytical with a comparative approach. The information is based on library-documentary sources, focusing on the collection of court jewels from the Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah periods, located in the National Treasury of Iran. The results indicate that the Jeqqe of the courts of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah share common technical and visual features, such as the use of precious metals like gold and silver, adorned with decorative methods like setting and enameling. Additionally, the court Jeqqe in the era of these two rulers differs in the application of proportions and abstract and realistic patterns.

Keywords:

Qajar Era Art, Jewelry Making, Court Jeqqe, Fath-Ali Shah, Naser al-Din Shah

* Corresponding Author: f.farrokhfar@modares.ac.ir

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

Introduction

Jewelry is one of the industries that has always received support by rulers and favored by kings. Rulers throughout history have collected a vast and abundant treasure, a part of which is now kept in the National Jewelry Treasury of Iran. In Iran, the crown has consistently been a symbol of the power and glory of the monarchy. For this reason, artists put considerable effort into its manufacture. Among the items used to decorate crowns were the Jeqqes, which were considered important ornaments during the Qajar period. Due to the special status and diversity of this jewelry, especially during the era of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar (1210 to 1343 AH) as well as the lack of sufficient studies on the identification and qualitative analysis of these works, a study in this regard can greatly enhance in better understanding parts of the jewelry-making tradition of the Qajar era. Therefore, the aim of this research is a comparative study of the technical and visual characteristics of jewelry-making in the Jeqqes from the era of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar. In this regard, two questions arise: What technical and visual characteristics are evident in the court Jeqqe of the era of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar? And what were the similarities and differences of these characteristics in the Jeqqes of the era of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar? Identifying the characteristics of Qajar court Jeqqes, which are the most important types of court jewelry, is of great importance in terms of manufacturing technique, form, decorations, and cutting, and is necessary due to the lack of specialized studies. Searches conducted to find sources related to the present study show that much research has been carried out in this field and there are many sources in this regard. However, a review of these sources reveals that Qajar court jewelry, especially Jeqqes, is a valuable treasure that has not yet been properly recognized. This research aims to focus on a comparative study of the technical and visual characteristics of jewelry making in Jeqqe from the era of Fath-Ali Shah and Nasser al-Din Shah Qajar.

Methodology

The nature of this research is developmental-applied and in terms of method, it is a descriptive, analytical and comparative. This research includes two groups of Jeqqes from the era of Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah Qajar, which were collected, based on the information available in the archive of the National Jewelry Treasury of Iran (Siahi, 2016: 115) and have been categorized and introduced in this research. All the samples introduced in this source, which include 31 Jeqqes (16 pieces belonging to the era of Fath-Ali Shah and 15 pieces related to the era of Naser al-Din Shah), have been examined and analyzed.

Results

In the construction of the magnificent Jeqqes of the two Qajar kings, Fath-Ali Shah and Naser al-Din Shah, precious metals such as gold and silver and occasionally copper were used, which were used both separately and sometimes in combination. These works were decorated with methods such as inlay and enameling, and many valuable and expensive gems were used in the gem setting method of the Jeqqes.

Discussion

During the reign of Fath-Ali Shah, colored gems were primarily used to decorate jewelry. However, gradually, during the reign of Naser al-Din Shah, this variety of colored gems was replaced by single-colored or two-colored gems. The cutting of gems and their flaws continued until the Qajar era and the era of Fath-Ali Shah, but during the time of Naser al-Din Shah and his encounter with the style and industry of Farangisaz jewelry making, the cutting of gems also underwent significant changes, and some gems were cut in order to maintain proportions in the West (Europe) and were installed on the Jeqqes with various setting techniques. The round method was more prevalent during the era of Fath-Ali Shah, because at this time the standard cutting was less common and they were more inclined to maintain the weight of the gems.

During the era of Naser al-Din Shah, the Farangisaz jewelry making style became popular, and the court jeweler, by turning to this style and standard cutting, abandoned the traditional setting methods that were more common during the time of Fath-Ali Shah and adopted new setting techniques to better present the gem. With the recognition of the optical properties of gems, open-backed gem mounts were used; therefore, during the period of Nasir al-Din Shah, the leaf-brass method is less common. In royal Jeqqes, enameled surfaces are less commonly used, but more enameling is done in the concave method. In court Jeqqes, the form follows the plant nature and the patterns that fill these forms are often in the form of plants and geometry.

Conclusion

During the reign of Fath-Ali Shah, the form of Jeqqes is mostly inspired by the form of paisley and usually these ornaments are typically symmetrical with the main axes aligned with the four cardinal directions. Jeqqes are generally made of two main parts, which include the upper part and the body in the lower part. Most of the designs and decorations are found in the body part. In many cases, these two parts are equal to each other. This proportion was observed in the construction of Jeqqes from the era of Fath-Ali Shah. However, gradually during the reign of Naser al-Din Shah, the inequality in length and width replaced this proportion in size, so that sometimes the upper part is longer and in some cases the body has the largest volume in the

Jeqqe. The designs used in their decoration were initially abstract, but over time, these abstract patterns were replaced with more realistic forms.

Reference

Siahi, Elham, (2016). Investigating the tradition of jewelry making in the Qajar period (a case study of royal collars), Master's Thesis, School of Art and Architecture, Shiraz; Shiraz University [in Persian].

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]

Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

هنرهای صناعی اسلامی، ۱۴۰۳؛ ۸ (۲): ۱۴۳-۱۰۳

هنرهای صناعی اسلامی

DOI: http://dx.doi.org/10.61882/jic.8.2.351

مقاله پژوهشی | دسترسی آزاد

مطالعهٔ تطبیقی ویژگی‌های فنی و بصری جواهرسازی در جیقه‌های دورهٔ فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار موجود در خزانهٔ جواهرات ملی ایران

مریم یزدانی کچوئی[۱]، فرزانه فرخ فر[۲*]

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد هنر اسلامی، گروه مطالعات هنر، دانشکدهٔ هنر، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران

۲. دانشیار گروه ارتباط تصویری، دانشکدهٔ هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۸

چکیده

جواهرسازی ازجمله صنایع ظریف‌های است که در عصر قاجار، موردتوجه ویژهٔ پادشاهان بوده و در زمینه‌های مختلف، آثار متنوعی داشته است. از آن جمله می‌توان به جیقه‌های سلطنتی اشاره کرد که از مهم‌ترین جواهرات درباری و زینت‌بخش تاج شاهان به شمار می‌رفته و به‌عنوان جواهری معنادار، بیانگر اقتدار، شکوه و قدرت سلطنت حاکمان بوده است. به دلیل جایگاه ویژهٔ جیقه‌ها و تنوع آن‌ها در دوران فتحعلی‌شان و ناصرالدین‌شاه، به نظر می‌رسد کیفیت فرمی و فنون اجرایی و شیوه‌های تزئینی مورداستفاده در این آثار، هویت دوگانه‌ای را از این هنر- صنعت به نمایش می‌گذارند که مطالعه آن‌ها می‌تواند به شناخت بیشتر سنت جواهرسازی عصر قاجار بیانجامد. هدف این پژوهش مطالعهٔ ویژگی‌های فنی و بصری جواهرسازی در جیقه‌های منسوب به دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه است. پرسش‌های پژوهش این است: ۱- چه ویژگی‌های فنی و بصری در جیقه‌های درباری دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار مشهود است؟ ۲- وجوه تشابه و تفارق این ویژگی‌ها در جیقه‌های دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه چگونه بوده است؟ روش تحقیق ازنظر هدف، توسعه‌ای و کاربردی و روش تحقیق، توصیفی- تحلیلی با رویکرد تطبیقی است و اطلاعات آن بر اساس منابع کتابخانه‌ای- اسنادی با تمرکز بر گنجینهٔ جواهرات درباری دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه موجود در خزانهٔ جواهرات ملی کشور ایران گردآوری‌شده است. نتایج تحقیق بیانگر این هستند که جیقه‌های دربار فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه، از خصوصیات فنی و بصری مشترکی برخوردار هستند ازجمله استفاده از فلزات گران‌بهایی مانند طلا و نقره که با روش‌های تزیینی مرصع‌کاری و میناکاری آراسته‌شده‌اند. همچنین، جیقه‌های درباری در عصر این دو حاکم در کاربرد تناسبات و نقوش انتزاعی و واقع‌گرایانه باهم تفاوت دارند.

واژگان کلیدی

هنر عصر قاجار، عصر فتحعلی شاه، عصر ناصرالدین‌شاه. جواهرسازی، جیقهٔ درباری

*مسئول مکاتبات: f.farrokhfar@modares.ac.ir

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۱. مقدمه

جواهرسازی ازجمله صنایعی است که همیشه از طرف حاکمان حمایت‌شده و موردعلاقهٔ شاهان بوده است. هر حاکمی تلاش زیادی می‌کرده تا بهترین جواهرات و زیورآلات را جمع‌آوری کند تا به شکوه و اقتدار سلطنت خود بیفزاید. داشتن جواهرات فراوان و فاخر، بر پادشاهی قدرتمند و عظیم دلالت داشت. به همین خاطر حاکمان در طول تاریخ، گنجینه‌ای عظیم و فراوان گردآوری کرده‌اند که هم‌اکنون، بخشی از این گنجینهٔ بزرگ در خزانهٔ جواهرات ملی ایران نگهداری می‌شود. در ایران، تاج همیشه نماد قدرت و شکوه سلطنت بوده است. به همین سبب هنرمندان در ساخت آن تلاش زیادی می‌کردند. از موارد تزئین تاج‌ها، جیقه‌ها بودند که ازجمله زیورهای بااهمیت در دورهٔ ترکان قاجار به شمار می‌رفتند. به دلیل جایگاه ویژه و تنوع این جواهرات، به‌خصوص در عصر فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار (۱۲۱۰ تا ۱۳۴۳ق) و فقدان مطالعات کافی در خصوص شناسایی و تحلیل کیفی این آثار، مطالعه در این خصوص می‌تواند به شناخت بهتر بخش‌هایی از سنت جواهرسازی عصر قاجار کمک شایانی کند. بنابراین هدف از انجام این پژوهش، مطالعهٔ تطبیقی ویژگی‌های فنی و بصری جواهرسازی در جیقه‌های دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار است. در این راستا دو پرسش مطرح است: ۱- چه ویژگی‌های فنی و بصری در جیقه‌های درباری دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار مشهود است؟ ۲- وجوه تشابه و تفارق این ویژگی‌ها در جیقه‌های دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه چگونه بوده است؟ شناسایی ویژگی‌های جیقه‌های درباری قاجار که از مهم‌ترین نوع جواهرات درباری محسوب می‌شوند، ازنظر تکنیک ساخت، فرم، تزیینات و تراش دارای اهمیت بسیار است و به دلیل کمبود مطالعات تخصصی ضرورت دارد.

۲. پیشینهٔ تحقیق

جستجوهای انجام‌شده در پی یافتن منابع مرتبط با تحقیق حاضر نشان می‌دهد که تحقیقات زیادی در این زمینه، صورت گرفته است و منابع زیادی در این راستا وجود دارد ولی بااین‌وجود برخی منابع حائز اهمیت هستند که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: در کتاب «هنرهای ایرانی» (فریه، ۱۳۷۴)، نویسنده به بررسی هنرهای مختلف ایرانی پرداخته و به‌صورت مختصر، خصوصیات جواهرات هر دوره را بر طبق اطلاعاتی که در این مورد به دست آورده، شرح می‌دهد. در پایان‌نامهٔ «بررسی سنت جواهرسازی در دورهٔ قاجار (مطالعهٔ موردی جیقه‌های سلطنتی)» (سیاهی، ۱۳۹۶)، هدف پژوهش، آشنایی باهنر جواهرسازی و به‌طور ویژه جیقه‌های سلطنتی دوران قاجار است. این منبع، صرفاً بر معرفی آثار، ویژگی‌های هنری و نحوهٔ استفاده از جیقه‌های سلطنتی تمرکز دارد و به مسئلهٔ تحقیق حاضر نمی‌پردازد. مقالهٔ «مطالعهٔ جواهرات مردان از منظر نگاره‌های دورهٔ قاجار» (غافل مبارکه، ۱۴۰۰)، به شناخت و تقسیم‌بندی جواهرات مردانِ موجود در نگاره‌های دورهٔ قاجار پرداخته است. جاری پور قهرود و فرخ فر، در مقالهٔ خود با عنوان «گونه شناسی آثار زمودگری[1] نصب‌شده بر درهای ورودی ابنیهٔ قاجاری کاشان» به شرح هنر فلزکاری قاجار با تمرکز بر هنر زمودگری پرداخته و به جیقه‌سازی اشارتی نکرده‌اند (جاری‌پور قهرود و فرخ فر، ۱۴۰۱). در مقالهٔ «تأملی در ساختارشناسی جقه‌های سلطنتی قاجاری موجود در گنجینهٔ جواهرات ملی ایران» (شمیلی و پورمحمد، ۱۴۰۰)، به معرفی و بررسی ساختار بصری آرایه‌های تزئینی و مطالعهٔ وجوه مختلف جقه‌های سلطنتی قاجار پرداخته‌شده است. مقالهٔ «بررسی ویژگی‌های هنری و نمادین پنج جقه سلطنتی قاجار موجود در خزانه جواهرات ملّی ایران» (زمانی تهرانی و سید احمدی زاویه، ۱۳۹۶)، به ویژگی‌های هنری و نمادین جقه‌های موجود در خزانه جواهرات ملّی ایران پرداخته است. مقالهٔ «بررسی زیورآلات وابسته به پوشاک مردان در عهد قاجار» (صالح، ۱۳۹۴)، آگاهی ما را از جواهرات به‌کاررفته در زیورآلات وابسته به پوشاک دورهٔ قاجاریه، افزایش می‌دهد. منبع دیگر، «بررسی تغییرات ظاهری شاهان قاجار (نمونهٔ موردی: جواهرات و زیورآلات)» (جعفری، ۱۳۹۷) است که به شرح جواهرات درباری و چرایی تغییر سلیقهٔ شاهان قاجار پرداخته است. مروری بر منابع موجود نشان می‌دهد که جواهرات درباری قاجار، به‌ویژه جیقه‌ها، گنجینهٔ ارزشمندی است که هنوز به‌درستی شناخته‌نشده‌اند. این پژوهش قصد دارد به‌صورت متمرکز، به مطالعهٔ تطبیقی ویژگی‌های فنی و بصری جواهرسازی در جیقه‌های دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار بپردازد.

۳. روش تحقیق

ماهیت پژوهشِ حاضر، توسعه‌ای-کاربردی است و ازنظر روش، توصیفی-تحلیلی با رویکرد تطبیقی است. شیوهٔ گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای- اسنادی و روش تجزیه‌وتحلیل، کمّی و کیفی است. جامعهٔ آماری این پژوهش شامل دو گروه آثار مربوط دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار است که بر مبنای اطلاعات موجود در آرشیو خزانهٔ جواهرات ملّی ایران (سیاهی، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۵) جمع‌آوری و در این پژوهش، دسته‌بندی و معرفی‌شده‌اند. تمام نمونه‌های معرفی‌شده در این منبع که شامل ۳۱ جیقه (۱۶

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

قطعه متعلق به عصر فتحعلی شاه و ۱۵ قطعه مربوط به عصر ناصرالدین‌شاه) می‌شود، موردبررسی و تحلیل قرارگرفته‌اند.

۳-۱. جواهرسازی در عصر قاجار

سنت جواهرسازی دورهٔ قاجار دارای تعریفی مشخص است که برخی آن را وفور قطعات طلاکاری که دارای یک‌رویهٔ میناکاری و یک‌رویهٔ مرصع‌کاری است، نامیده‌اند (فریه، ۱۳۷۴، ص. ۱۹۴). این نوع جواهرسازی، به دلیل تعلق به دربار، در بالاترین سطح کیفیت قرار داشته است. استفاده از گوهرهای شاهوار، فلزات مرغوب و به‌کارگیری آخرین و به‌روزترین فنون ساخت و شیوه‌های تزیین در امر ساخت جواهرات، از شاخصه‌های اصلی آن است. حضور استادکارانی از ممالک دیگر، عرضهٔ پیشکشی‌های جواهرنشان دیگر کشورها به دربار ایران و همچنین خریدهای شاهان در طی سفرهای خود به فرنگ، این نوع جواهرسازی را به‌شدت مورد تأثیر قرار داده است. استفاده از گوهرهای درشت باکیفیت و رنگ عالی، استفاده از طلا و نقره مرغوب به‌عنوان فلز اصلی به‌طور برابر در ساخت جواهرات، به‌کارگیری روش‌های جدید ساخت در کارگاه‌های سلطنتی و استفاده از شیوه‌های تزیینی همچون میناکاری، در این جواهرسازی متداول بوده است (سیاهی، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۱). سنت ساخت جواهر در عصر قاجار، از جواهرسازی سنتی و فرنگی ساز تأثیر گرفته و در این‌گونه از جواهرات، سیر تحول روش‌های ساخت و تزیین از سنتی به فرنگی نیز به‌تدریج مشاهده می‌شود.

۳-۱-۱. جیقه‌سازی در عصر قاجار

جغه، پَرَک، تِل، جقه یا «جیقه»، زیوری است که از پرَ درنا یا کلنگ یا مرغ ماهی‌خوار سازند و بر کلاه نهند و بیشتر بهادران و دلیران بر سر گذارند. به معنی تاج هم به کار می‌رود. بته‌ای ساخته از پَر پرندگان که بر بالای کلاه پادشاهان ایران است و آن کوچک کردهٔ سرو سرافکنده، نشان ایران و ایرانیان و حکایت‌کننده از راستی و تواضع ایشان است (دهخدا، ۱۳۷۷، ص. ۴۹۰-۴۸۹) و این خود نوعی نمایش هویت‌سازی برای شاهان قاجار بوده است (صالح، ۱۳۹۴، ص. ۲۹). در پشت جیقه، سوزنی تعبیه‌شده بود که داخل کلاه می‌رفته و یا سوراخ‌هایی بر روی جقیه‌ها ایجاد می‌کردند که از این طریق به جلوی کلاه دوخته می‌شده است (نائیجی، ۱۳۹۲، ص. ۴۶). بته‌جقهٔ رایج در دورهٔ قاجار که به «بته قاجاری» معروف بود، بیشتر مشابه به بتهٔ میری یا بتهٔ سرابندی اراک است. به بتهٔ میری، بتهٔ گلابی و بادام نیز می‌گویند. بته‌جقه برای تزئین تاج و نیم‌تاج پادشاهان و بانوان بوده است که به‌صورت زینتی نمادین و نشان سلطنتی در جلوی تاج استفاده می‌شده است (شمیلی و پورمحمد، ۱۴۰۰، ص. ۴). جیقه‌ها به‌عنوان نشانی از سلطنت در بین جواهرات، در روزهای خاصی مثل تاج‌گذاری، سلام نوروزی و بار عام‌ها امری لازم و مرسوم بوده‌اند. در دورهٔ قاجار، جیقه‌ها به همراه دیگر موارد الزامی مثل بازوبند، شمشیر و تاج، جزئی مهم از اسباب سلطنت بوده و به هنگام تفویض مقام سلطنت، به وارث بعدی حکومت منتقل می‌شدند. در تولید این جیقه‌های درباری، فنون اجرایی و روش‌های تزئینی مختلفی استفاده‌شده است (سیاهی، ۱۳۹۶، ص. ۱). بنابراین، بررسی ویژگی‌های موجود در جیقه‌های درباری به‌عنوان بخشی از نمونه‌های شاخص جواهرات دربار قاجار، از حیث تکنیک ساخت و نحوهٔ استفاده و فرم می‌تواند موردتوجه و تحقیق قرار گیرد.

۳-۱-۲. جواهرسازی دوران فتحعلی شاه (نیمهٔ اول قرن ۱۳ق)

تحولات مختلف در دورهٔ قاجار، سبب ایجاد بستر جدیدی در عرصهٔ هنر ایران شد (غافل مبارکه، ۱۴۰۰، ص. ۱۱). عصر قاجار به خاطر دگرگونی‌های فکری و همین‌طور بنیاد حکومتی موردتوجه بوده است. تلاش قاجاریان در برقراری امنیت داخلی در ایران پس از نزدیک به یک قرن بحران، رجوع ادبیات عصر خاقان به مکاتب ادبی پیشین ایران، احیای شکوه هنر ایرانی در نیمهٔ اول قرن نوزدهم و تلاش‌های بی‌بدیل ولیعهد دربار در تبریز برای تشکیل قشون قدرتمند ملی و موارد دیگر، همگی نشان از عزم این سلسله برای احیای قدرت و عظمت ایران در آن دوران دارد (محمدزاده، ۱۳۸۶، ص. ۶۲). در عرصهٔ جهانی، انقلاب‌هایی که در این زمان اتفاق افتاد، سبب دگرگونی اجتماعی و سیاسی بزرگی در ایران شد و زمینهٔ آشنایی ایرانیان را بافرهنگ و تمدن جدید غرب ایجاد کرد (ساریجلو، ۱۳۹۵، ص. ۱). فتحعلی شاه، جانشین آقا محمدخان بود که در سال ۱۲۱۲ه./ ۱۷۹۸م. تاج‌گذاری و ۳۸ سال بر ایران حکومت کرد. فتحعلی شاه برخلاف آقا محمدخان، از همان آغاز سلطنت، خود را «پادشاه» می‌دانست و چادر جنگی آقا محمدخان را جمع کرد و کاخ شاهی برای خود و فرمانروایان بنا کرد. او به‌جای رخت جنگ، لباس اطلس مرصع‌کاری بر تن نمود و به خاطر ظاهر باشکوهی که داشت شُهره شد. اروپاییان به‌دفعات، اشاره به‌ظاهر شاهانه و مجلل او کرده‌اند، ازجمله «سر رابرت کرپورتر» که بین سال‌های ۳۶_ ۱۳۳۴ ه ق (۲۰_ ۱۸۱۸ م) در ایران به سر برده، نسبت به‌ظاهر فتحعلی شاه نوشته: «او (شاه)، لمعانی از جواهرات بود که به چشم بیننده در نظر اول می‌درخشید. با یک جیقه که متشکل از دانه‌های الماس، مروارید، یاقوت و زمردهای بزرگ، جامعه‌اش زربفت و مانند تاج او مزین به انواع جواهر بود، روی دو شانه‌اش دو رشته مروارید قرار داشت که شاید بزرگ‌ترین مرواریدها در نوع

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

خود بوده است. اما از حیث زرق‌وبرق و شکوه هیچ‌چیز با بازوبندهایی که بر بازوی او بود و کمربندی که برای کمرش بسته بود نمی‌توانست برابری کند» (یاوری، ۱۳۹۱، ص. ۱۳). فتحعلی شاه در زمان خود جواهرسازی درباری را گسترش داد و باور داشت با حمایت از هنر و معماری می‌تواند قدرت خود را تحکم بخشد. وی، به دلیل علاقه‌مندی وافرش به جواهرات درباری، به جمع‌آوری و سپس به بایگانی کردن این آثار پرداخت و بدین ترتیب از حاکمان تأثیرگذار در تاریخ ایران شد که توانست اساس گنجینهٔ نسبتاً منظم بانک ملی ایران را شکل دهد.

۳-۱-۳. جواهرسازی دوران ناصرالدین‌شاه (نیمهٔ دوم قرن ۱۳ ه.ق)

ناصرالدین میرزا پسر و جانشین محمدشاه در سن شانزده‌سالگی به تخت سلطنت نشست. وی، از سال ۱۲۲۷ هجری قمری (۱۸۴۸ م) تا ۱۲۷۵ ه. ق(۱۸۹۶ م) به مدت ۴۸ سال در ایران سلطنت کرد (جعفری، ۱۳۹۷، ص. ۲۳). در تمام دورهٔ طولانی سلطنت دودمان قاجاریه، هیچ‌گاه به‌اندازهٔ دورهٔ سلطنت ناصرالدین‌شاه خزانهٔ دولت از وجوه نقد و جواهرات و نفایس سرشار نبوده است. در زمان سلطنت ناصرالدین‌شاه بود که با توجه خاصّ او، جمیع اموال سلطنتی، از جواهر و غیره، تحت انتظام آمده و ثبت و فهرست کامل شده‌اند. پیش‌تر، نفایس دولتی ثبت و دفتری کامل نداشته و اگر بوده از بین رفته است. خزانهٔ کشور در زمان ناصرالدین‌شاه مملو از هدایای نفیس و جواهرات بود. درنتیجه، به انباشتگی خزانه افزوده می‌شد. سورنا هم اشاره به علاقهٔ ناصرالدین‌شاه به جواهر می‌کند: «مانند اغلب مشرق‌زمین‌ها، او عطر و گل‌ها را تحسین می‌کند و مانند زنی طنّاز، خود را با جواهرات و زیورها می‌آراید و باعلاقهٔ وافر، لباس‌های ملیله‌دوزی شده‌ای را می‌پوشد که به انواع سنگ‌های قیمتی مزین شده است. «جقه» برای او تنها نشانهٔ شاهی نیست، بلکه همچون نوعی زینت زیبا برای کلاهش است» (سرنا، ۱۳۶۲، ص. ۸۹-۸۲). در دورهٔ دوم ناصری، زیورآلات نیز به جهت تغییر مدل لباس و کلاه تااندازه‌ای تحول یافت. در دورهٔ اول کلاه‌ها مانند کلاه‌های دورهٔ زندیه بود و در دورهٔ دوم، تغییرات عمده‌ای در شکل لباس و کلاه و درنتیجه، زیورآلات صورت گرفت. از این دوره به بعد، شاهان قاجاری، کلاه‌های خود را با جقیه‌ها و جواهرات گوناگون تزیین می‌کردند (جعفری، ۱۳۹۷، ص. ۲۹). ناصرالدین‌شاه آخرین حاکم قاجار بود که به جواهرات سلطنتی ایران، آثاری بی‌نظیر افزود و توانست در کاخ گلستان موزه‌ای جهت نگهداری جواهرات زیبای سلطنتی ایجاد کند. همین امر سبب شد در دوران حاکمیت او، خزانهٔ کشور مملو از جواهرات و هدایای نفیس شود.

۳-۲. جیقه‌های دورهٔ فتحعلی شاه، موجود در گنجینهٔ جواهرات ملی ایران

در این بخش، دسته‌بندی جیقه‌های دورهٔ فتحعلی شاه قاجار و اطلاعات و تصاویر مربوط به جیقه‌ها آورده شده که بر مبنای اطلاعات موجود در آرشیو خزانهٔ جواهرات ملّی ایران (راهنمای خزانه ملّی جواهرات، ۱۳۷۲- سیاهی، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۵) جمع‌آوری و دسته‌بندی‌شده و این آثار در بخش‌های بعدی برحسب تکنیک ساخت، نوع فرم، تزیینات و نوع تراش، مورد تحلیل و بررسی قرارگرفته و اشکال این فهرست به نمایش گذاشته‌شده است(شکل ۱). خزانهٔ جواهرات ملی ایران، یکی از مجموعه‌های نفیس و ارزشمند در جهان است که بخشی از زیورآلات و جواهرات دوره‌های صفوی، قاجار و پهلوی در آن نگهداری می‌شود (زمانی تهرانی و سید احمدی زاویه، ۱۳۹۶، ص. ۸۲). این خزانه، نمایشگاهی از جواهراتی بی‌نظیر است که در طی دوران مختلف، به‌ویژه دورهٔ قاجار، جمع‌آوری‌شده است و به خاطر شکوه و زیبایی آثارش، چشم هر بیننده‌ای را خیره می‌کند. در این بخش، تمام جیقه‌های منسوب به عصر فتحعلی شاه (۱۶ قطعه) و عصر ناصرالدین‌شاه (۱۵ قطعه) معرفی می‌شوند و برحسب ویژگی‌های تکنیک ساخت، نوع فرم، تزیینات، نوع تراش و نوع جواهر مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به زمرد و میناکاری بر روی طلا، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۵.
A. Royal Jeqqe, gold inlaid with emeralds and

ب. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، یاقوت، یاقوت کبود، زمرد و مروارید، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۲۰.
B. Royal Jeqqe, gold set with diamonds, rubies,

پ. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، یاقوت و مروارید، گنجهٔ ۲۳ شمارهٔ ۳۳.
C. Royal Jeqqe,gold inlaid with diamonds,

۱۷ ۲۱

ت. جیقهٔ سلطنتی قرینه، طلای مرصع به الماس، یاقوت و زمرد و احتمالاً مروارید. گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۷ و ۲۲.
D. Royal Jeqqe, gold set with diamonds, rubies, emeralds,

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

enamel on gold, Ganja7, No. 15.

sapphires, emeralds and pearls, Treasure 7, No. 20.

rubies and pearls, .cabinet 23, number 33

and possibly pearls. Chest 7, .numbers 17 and 22

ث. جیقهٔ سلطنتی قرینه، نقرهٔ مطلا شده یا روش (شیر و شکر) و مزین شده با الماس، مروارید و یاقوت و میناکاری شده بر روی طلا، گنجهٔ ۲۰ شمارهٔ ۴.

E. Royal Jeqqe, gilded silver or Rosh (milk and sugar) and decorated with diamonds, pearls, and rubies and enameled on gold, Ganja 20, No.4

ج. جیقهٔ سلطنتی مشابه، نقرهٔ مطلا شده یا روش (شیر و شکر) و مرصع با گوهرهای الماس، مروارید، یاقوت و زمرد، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۸ و گنجهٔ ۲۳.

F. Similar royal Jeqqe, gilded silver or rosh (milk and sugar) and set with diamonds, pearls, rubies and emeralds, chest 7, number 18 and chest 23.

چ. جیقهٔ سلطنتی مشابه، طلای مرصع به الماس، یاقوت و زمرد، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۲۱ و ۴۱.

G. Similar royal Jeqqe,gold set with diamonds, rubies and emeralds, Ganja 7, Nos. 21 and 41.

ح. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، یاقوت و زمرد، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۴۲.

H. Royal Jeqqe, gold inlaid with diamonds, rubies and emeralds, Ganja 7, number 42.

خ. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس و یاقوت، گنجهٔ ۱۰ شمارهٔ ۲۰.

I. Royal Jeqqe, gold inlaid with diamonds and rubies, chest 10, number 20.

د. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، گنجهٔ ۲۴ شمارهٔ ۸.

J. Royal Jeqqe, gold set with diamonds, chest 24, number 8.

ذ. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، گنجهٔ ۲۴ شمارهٔ ۱۳.

K. Royal Jeqqe, gold set with diamonds, cabinet 24, number 13.

ر. جیقهٔ سلطنتی، نقرهٔ مطلا شده یا روش (شیر و شکر) و مرصع با الماس، زمرد، یاقوت، لعل و مروارید، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۳

L. Royal Jeqqe, silver plated or rosh (milk and sugar) and inlaid with diamonds, emeralds, rubies, garnets and pearls, Ganja 7, No. 13

ز. جیقهٔ سلطنتی، نقرهٔ مطلا شده یا روش (شیر و شکر) و مرصع با الماس، زمرد و حکاکی بر روی زمرد، گنجهٔ۷ شمارهٔ۱۶.

M. Royal Jeqqe, silver gilded or rosh (milk and sugar) and inlaid with diamonds, emeralds and engraving on emeralds, Ganja 7, No. 16.

ژ. جیقهٔ سلطنتی، نقره و طلای (شیر و شکر) مرصع به الماس، یاقوت، زمرد و مروارید، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۹.

N. Royal Jeqqe, silver and gold (milk and sugar) set with diamonds, rubies, emeralds and pearls, Ganja 7, number 19.

س. جیقهٔ سلطنتی، نقره مطلا و طلای (شیر و شکر) مرصع به الماس، یاقوت و زمرد، گنجهٔ۷ شمارهٔ ۳۶.

O. Royal Jeqqe, silver-plated and gold (milk and sugar) set with diamonds, rubies and emeralds, Ganja7, No. 36.

ش. جیقهٔ سلطنتی (جیقهٔ کیانی)، نقره و طلای (شیر و شکر) مرصع به الماس، زمرد، یاقوت و لعل، گنجهٔ ۷ شماره ۳۹.

P. Royal Jeqqe (Kiyani), silver and gold (milk and sugar) inlaid with diamonds, emeralds, rubies and garnets, Ganja 7, No. 39.

شکل ۱. مجموعه جیقه‌های دورهٔ فتحعلی شاه، موجود در گنجینهٔ جواهرات ملی ایران

Figure 1. Collection of Jeqqes from the Fath-Ali Shah period, found in the National Treasure of Iran

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۳-۲-۱. طبقه‌بندی آثار برحسب تکنیک ساخت

از بین جواهرات باشکوه و اشرافی، جیقه‌های سلطنتی را می‌توان نام برد که بر روی کلاه و تاج حاکمان و اشرافیان نصب می‌شد و این جیقه‌ها به دلیل اینکه بیانگر اقتدار و شکوه سلطنت پادشاهان بودند به‌وسیله فلزات، گوهرها و الماس‌های باارزشی ساخته می‌شدند و در ساخت آن‌ها از نقوش و طرح‌های مختلفی برگرفته از نقوش جانوران و فرم‌های گیاهی، هندسی و انتزاعی استفاده می‌شد و با روش‌های گوناگونی مثل مرصع‌کاری و میناکاری، مزیّن می‌شدند، البته در دورهٔ قاجار جواهرسازی تحت تأثیر غرب دچار دگرگونی شد و در سبک‌ها و طرح‌های جواهرات و جیقه‌ها که از مهم‌ترین جواهرات سلطنتی بودند، تغییراتی متأثر از غرب ایجاد شد. در ساخت جیقه‌ها از فلزات باارزشی مثل طلا و نقره به‌صورت جداگانه و گاهی به‌صورت ترکیبی استفاده‌شده است و می‌توان گفت که فلز و فلزکاری رکن اساسی در جواهرسازی در مجموعهٔ جواهرات سلطنتی ایران است و در فلزکاری این جیقه‌ها، روش‌هایی مانند مفتول کاری، برجسته‌کاری، ملیله‌کاری، مشبک‌کاری، کنده‌کاری، جوش‌کاری، لحیم‌کاری، ریخته‌گری و ورق‌کاری کاربرد داشته است (جدول ۱).

جدول ۱. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر فتحعلی شاه برحسب تکنیک ساخت

Table 1. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Fath Ali Shah according to manufacturing technique

شماره جیقه Number	تکنیک ساخت Jeqqes Manufacturing Technique					توضیحات Description	
	فلز اصلی Main Metal	فلز ترکیبی و یا روش شیر و شکر Composite Metal	مفتول کاری Method Wire	مشبک کاری Mesh	جوشکاری و لحیم‌کاری Welding and Soldering		
۱.الف 1.A	✓				✓	قاب از جنس طلا Gold frame	عصر فتحعلی شاه/ The era of Fath Ali Shah
۱.ب 1.B	✓		✓	✓	✓	قاب از جنس طلا Gold frame	
۱.پ 1.C	✓		✓		✓	قاب از جنس طلا Gold frame	
۱.ت 1.D	✓		✓		✓	قاب هر دو جیقه، از جنس طلا The frame of both are gold.	
۱.ث 1.E		✓			✓	قاب این جیقه‌ها از نقره مطلا، سبک جواهرسازی سنتی The frame of these pieces is made of silver plated, traditional jewelry style.	
۱.ج 1.F		✓			✓	قاب از جنس طلا و نقره Gold and silver frame	
۱.چ 1.G	✓				✓	قاب هر دو جیقه، از جنس طلا The frame of both are gold	
۱.ح 1.H	✓				✓	قاب از جنس طلا Gold frame	
۱.خ 1.I	✓				✓	قاب جیقه از جنس طلا، جیقه فرنگی ساز(به سبک جورجیایی) Gold frame, French-style (Georgian style)	
۱.د 1.J	✓				✓	قاب جیقه از جنس طلا، جیقه فرنگی ساز(به سبک جورجیایی) Gold frame, French-style (Georgian style)	

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تکنیک ساخت Jeqqes Manufacturing Technique					توضیحات Description
	فلز اصلی Main Metal	فلز ترکیبی و یا روش شیر و شکر Composite Metal	مفتول کاری Method Wire	مشبک کاری Mesh	جوشکاری و لحیم‌کاری Welding and Soldering	
۱.ذ 1.K	✓				✓	قاب جیقه از جنس طلا، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Gold frame, French-style (Georgian style)
۱.ر 1.L		✓			✓	قاب از جنس طلا و نقره، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Gold & Silver frame, French-style (Georgian style)
۱.ز 1.M		✓			✓	قاب از جنس طلا و نقره، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Gold & Silver frame, French-style (Georgian style)
۱.ژ 1.N		✓			✓	قاب از جنس طلا و نقره، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Gold & Silver frame, French-style (Georgian style)
۱.س 1.O		✓			✓	قاب از جنس نقره مطلا، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Gold frame, French-style (Georgian style)
۱.ش 1.P		✓			✓	قاب از جنس طلای سرخ، جیقه فرنگی‌ساز(به سبک جورجیایی) Red Gold frame, French-style (Georgian style)

۳-۲-۲. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع فرم

جیقه‌هایی که در زمان حکومت فتحعلی شاه ساخته شدند، به دلیل اینکه فتحعلی شاه به هنر و جواهرات و شکوه دربارش توجه زیادی نشان می‌داد، از شکوه و تزئین بسیاری برخوردار هستند. در این زمان، نقوش جیقه‌ها عمدتاً از عناصر طبیعی و گیاهی الهام گرفته‌شده بود. اغلب این جیقه‌ها دارای طراحی متقارن بودند و محورهای اصلی آن‌ها با چهار جهت اصلی همخوانی داشت. بااین‌حال، گاهی هم دیده می‌شود که تزیینات به‌غیراز محور اصلی، از محور اریب نیز پیروی کرده‌اند. جیقه‌ها معمولاً از دو بخش اصلی ساخته شدند که شامل شقه در بخش بالایی و بدنه در بخش پایین است و بیشتر نقوش و تزیینات در بخش بدنه دیده می‌شوند و در بیشتر موارد، این دو بخش باهم برابر هستند و این تناسب در ساخت جیقه‌های عصر فتحعلی شاه رعایت شده و در آن‌ها از نقوش گیاهی زیادی برای تزیینات بخش‌های متفاوت استفاده‌شده است و می‌توان گفت که جیقه‌ها در این زمان و در بیشتر مواقع، بزرگ، شلوغ، پرنقش و انتزاعی ساخته‌شده‌اند (جدول ۲).

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

جدول ۲. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر فتحعلی شاه برحسب نوع فرم

Table 2. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Fath Ali Shah according to type of form

شماره جیقه Number	تحلیل فرمی Form analysis							
	بته‌جقه Bateh Jaqeh motifs	نقوش گیاهی plant motifs	نقوش انتزاعی abstract motifs	تزیینات کنگره‌دار Congeries motifs	نقوش هندسی geometric motifs	اسلیمی و ختایی Islamic and Khatai	توضیحات descriptions
۱.الف 1.A	✓	✓	✓		✓		این جیقه از ۳ بخش ساخته‌شده و جیقهٔ سلطنتی بافرم بته‌جقه است. بخش وسط جیقه به شکل بته‌جقه ساخته شده و دارای یک زمرد درشت در مرکز بافرم بته‌جقه است که ۱۰ عدد زمرد کوچک‌تر بافرم بته‌جقه در اطراف این زمرد درشت وجود دارد. This piece is made of 3 parts and is a royal ziggurat with a beteh-jigga shape. The middle part of the ziggurat is made in a beteh-jigga shape and has a large emerald in the center with a beteh-jigga shape, with 10 smaller emeralds in a beteh-jigga shape surrounding this large emerald.
۱.ب 1.B	✓	✓	✓		✓		جیقه به‌صورت مشبک، از ۲ بخش ساخته شده و طرح کلی آن شبیه به بته‌جقه است و فضاهای خالی مشبک شکل، از کنار هم قرار گرفتن گلبرگ‌ها ایجادشده‌اند. This piece is made of two parts in a lattice pattern, and its overall design resembles a betel nut, and the lattice-shaped spaces are created by placing the petals side by side.
۱.پ 1.C	✓	✓	✓	✓	✓		جیقهٔ سلطنتی بافرم بته‌جقه و از ۲ بخش ساخته شده است. A royal piece with a betel nut shape and made of 2 parts.
۱.ت 1.D	✓	✓	✓		✓		جیقهٔ سلطنتی بافرم بته‌جقه و از ۲ بخش ساخته شده است. A royal piece with a betel nut shape and made of 2 parts.
۱.ث 1.E	✓	✓	✓		✓	✓	جیقهٔ سلطنتی بافرم بته‌جقه و به سبک جواهرسازی سنتی و از ۲ بخش ساخته شده است. تزیینات گیاهی و نقوش بومی مثل اسلیمی و ختایی در این جیقه دیده می‌شوند. A royal piece with a betel nut shape and made of 2 parts. Plant motifs and native designs such as Islamic and Khattai are seen in this piece.
۱.ج 1.F	✓	✓	✓		✓		جیقهٔ سلطنتی بافرم بته‌جقه و از ۲ بخش ساخته شده است. این دو جیقه

عصر فتحعلی شاه/ The era of Fath Ali Shah

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تحلیل فرمی Form analysis						توضیحات descriptions
	بته‌جقه Bateh Jaqeh motifs	نقوش گیاهی plant motifs	نقوش انتزاعی abstract motifs	تزیینات کنگره‌دار Congeries motifs	نقوش هندسی geometric motifs	اسلیمی و ختایی Islamic and Khatai	
۱.چ 1.G		✓	✓	✓	✓		ازنظر آرایه‌های تزیینی و نقوش باهم فرق می‌کنند و جیقهٔ شمارهٔ ۲.ب از این نظر کامل‌تر از جیقه دیگر است. A royal piece with a betel nut shape and made of 2 parts. These two pieces differ in terms of decorative arrangements and motifs, and the jar number 2.B is more complete than the other jar in this respect. این دو جیقه از ۳ بخش ساخته‌شده‌اند و می‌توان از آن‌ها به‌عنوان جیقه‌های مشابه یادکرد نه قرینه. زیرابه لحاظ تکنیک ساخت و حجم و روش‌های تزیین باهم تفاوت‌هایی دارند. These two pieces are made of 3 parts and can be considered similar pieces, not identical, because they differ in terms of construction technique, volume, and decoration methods.
۱.ج 1.H		✓	✓		✓		این جیقه ۲ بخش دارد و قسمت پایینی جیقه، به‌صورت روبانی پاپیون‌شکل ساخته شده و در وسط روبان، گلی لرزان وجود دارد که این فرم‌های تزیینی از فرم‌های رایج در جواهرسازی جورجیایی است. This piece has two parts, and the lower part is made in the form of a bow-shaped ribbon, and in the middle of the ribbon there is a trembling flower, which is a common decorative form in Georgian jewelry.
۱.خ 1.I		✓	✓		✓	✓	این جیقه از ۳ بخش ساخته شده و بخش میانی یک ترنج است که در میان خود یک گل الماس‌نشان لرزان دارد که از فرم‌های تزیینی رایج در جواهرسازی جورجیایی است. This piece is made of 3 parts, and the middle part is a bergamot with a quivering diamond flower in the middle, which is a common decorative form in Georgian jewelry.
۱.د 1.J	✓	✓	✓		✓		این جیقه از ۲ بخش ساخته شده و وجود ربان و ۳ گل لرزان در این جیقه از فرم‌های تزیینی رایج در جواهرسازی جورجیایی محسوب می‌شود.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تحلیل فرمی Form analysis						توضیحات descriptions
	بته‌جقه Bateh Jaqeh motifs	نقوش گیاهی plant motifs	نقوش انتزاعی abstract motifs	تزیینات کنگره‌دار Congeries motifs	نقوش هندسی geometric motifs	اسلیمی و ختایی Islamic and Khatai	
۱.ذ 1.K	✓	✓	✓		✓		این جیقه از دو بخش و به فرم بته‌جقه و به سبک جورجیایی ساخته شده و دارای شقه‌هایی باریک و برگ‌های پنجه‌ای شکل و آرایهٔ تزیینی روبان دو لبه است و برای تزیین لبه‌ها از گوارسه‌هایی ظریف استفاده‌شده است. This piece is made of two parts, in a betel nut shape, in the Georgian style, and has narrow slits, claw-shaped leaves, and a double-edged ribbon decoration. Delicate three-lobed guar was used to decorate the edges.
۱.ر 1.L	✓	✓	✓		✓		این جیقه از ۶ بخش و به سبک جورجیایی ساخته شده و جیقه‌ای متقارن و پرکار است. در بخش چهارم و پنجم، فرم بته‌جقه دیده می‌شود. This piece is made of 6 sections in the Georgian style, symmetrical and elaborate. In the fourth and fifth sections, the form of a bete-jeqeh is seen.
۱.ز 1.M		✓	✓		✓		این جیقه از ۳ بخش ساخته شده و فرم جیقه با شکل یک دسته‌گل و همین‌طور بخش سوم و پایین با روبان پاپیون‌شکل، از موارد رایج در جواهرسازی دورهٔ جورجیایی محسوب می‌شود. زه شقه‌ها به شکل متفاوت از هم و یک‌درمیان است– یکی از زه‌ها ریسه‌مانند و دیواره زه دیگر در دو طرف صاف است– که با سنت جواهرسازی این دوره مطابقت دارد. This piece is made of three parts, and its shape is similar to that of a bouquet, with the third and lower part having a bow-shaped ribbon, which is common in Georgian jewelry. The strings are arranged differently and in the same way - one string is thread-like and the other string is flat on both sides - which is in keeping with the jewelry tradition of this period.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تحلیل فرمی Form analysis						توضیحات descriptions
	بته‌جقه Bateh Jaqeh motifs	نقوش گیاهی plant motifs	نقوش انتزاعی abstract motifs	تزیینات کنگره‌دار Congeries motifs	نقوش هندسی geometric motifs	اسلیمی و ختایی Islamic and Khatai	
۱.ژ 1.N		✓	✓		✓		این جیقه از سه بخش و به سبک جورجیایی ساخته شده است. This piece is made of three parts and in the Georgian style.
۱.س 1.O		✓	✓		✓		این جیقه از دو بخش شکل‌گرفته و وجود فرم‌های تزیینی، مانند دو حلقه ربان در دو طرف زمرد بزرگ شش‌گوشه، مطابق باسنت جواهرسازی جورجیایی است. This piece is formed from two parts and the presence of decorative forms, such as two ribbon loops on either side of a large hexagonal emerald, is in accordance with the tradition of Georgian jewelry making.
۱.ش 1.P	✓	✓	✓		✓		این جیقه مجلل‌ترین جیقهٔ موجود در خزانه و از ۲ بخش ساخته شده و به سبک جواهرسازی جورجیایی است. This piece is the most luxurious piece in the treasury, made of two parts and in the Georgian jewelry style.

۳-۲-۳. طبقه‌بندی آثار برحسب تزیینات

یکی از روش‌های تزیین فلزات، میناکاری است که در آن ترکیبی آبگینه‌ای را به فلز جوش می‌دهند. استفاده از این شیوه در این مجموعه، به‌ندرت مشاهده می‌شود. زرگر درباری در استفاده از این شیوه تنها در قسمت‌هایی که شاید امکان ترصیع گوهر بر روی قاب را نداشته و یا در رفع نیاز به ایجاد هماهنگی رنگی بین گوهرهای به‌کاررفته در قطعه، از میناکاری استفاده کرده است. در جیقه‌های درباری سطوح میناکاری شده کم و بیشتر از میناکاری مقعر استفاده‌شده است (Siahi, 2016: p. 59-64). یکی دیگر از روش‌های تزیین فلزات، مرصع‌کاری است. فن مرصع‌کاری را می‌توان بر روی اکثر جیقه‌های درباری این مجموعه مشاهده کرد. ترصیع عبارت از قرار دادن سنگ‌های قیمتی و دیگر فلزات بر قطعاتی همچون طلا و نقره، به‌منظور ایجاد اثر برجسته بر سطح شیء است. این شیوه تزیین فلزات در دورهٔ اسلامی به‌طور ویژه‌ای رایج بوده است. ترصیع جواهرات شامل روش‌های متنوعی است. ازجملهٔ فنون رایج مرصع‌کاری در جواهرات دورهٔ قاجار، شیوه‌های دور دیوار، کاسه‌ای، خوشه‌ای، چنگ، سنگ‌فرشی، قلم خور، استفاده از فوفه در پشت نگین، نشاندن گوهر به روش خیمه نما بوده‌اند. روش مرصع‌کاری در جواهرسازی سنتی زمان قجر، همان روش‌های مرسوم و رایج در دوره‌های پیشین (صفوی) است و پرکاربردترین و مهم‌ترین این روش‌ها، روش دور دیوار محسوب می‌شود. ولی به‌غیراز این روش، روش‌های دیگری هم در جواهرسازی سلطنتی قجری دیده می‌شود. روش دور دیوار در زمان فتحعلی شاه بیشتر رؤیت شده است، زیرا در این زمان، تراش استاندارد کمتر دیده می‌شود و به خاطر اینکه بیشتر مایل بودند تا وزن گوهرها حفظ شود، از این روش استفاده می‌کردند (جدول ۳).

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

جدول۳. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر فتحعلی شاه برحسب تزیینات

Table 3. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Fath Ali Shah according to decorations

تحلیل تزیینات *Ornamental analysis*										
		نوع ترصیع *Type of studding*								
شماره جیقه *Number*		میناکاری Enameling	ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع خوشه‌ای Cluster installation	ترصیع چنگ Hang installation	ترصیع سنگ‌فرشی Cobblestone installation	استفاده از فوفه Using a fufa	ترصیع خیمه‌نما Tent-shaped installation	توضیح *Explanation*	
۱.الف 1.A	عصر فتحعلی شاه/ The era of Fath Ali Shah	✓	✓						در این جیقه گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته ترصیع شده و با روش مخراج‌کاری به‌صورت دوردیوار آراسته‌شده‌اند و مینای سفیدی بر کلاهک‌های زرین آویزها مشاهده می‌شود. In this piece, the gems are set in closed-back settings and decorated with a circular pattern using the inlay technique, and white enamel is visible on the golden caps of the pendants.	
۱.ب 1.B			✓					✓	تراش یاقوت در جیقهٔ سمت چپ به‌صورت خیمه‌نما و در این جیقه مخراج‌کاری به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته انجام‌شده است. The ruby cutting on the left side is in the form of a tent, and in this case, the carving is done around the wall and in the closed back jewels.	
۱.پ 1.C			✓						گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته و به‌صورت دوردیوار مخراج‌کاری شده است. The gems are set in jeweled settings on the back and carved into a circular wall.	
۱.ت 1.D			✓		✓			✓	زمردها در این جیقه به شکل خیمه‌نما و به روش مخراج‌کاری از نوع چنگ ترصیع شده‌اند و همهٔ نگین دان‌ها نیز به شکل پشت بسته تعبیه‌شده‌اند. یاقوت بزرگ در میانهٔ گل و همه الماس‌ها به‌صورت دوردیوار مخراج‌کاری شده‌اند. The emeralds in this piece are set in a tent-like shape using a harp-type setting, and all the gemstones are set in a closed-back setting. The large ruby is in the center of the flower, and all the diamonds are set in a wall-shaped setting.	
۱.ث 1.E		✓	✓				✓	✓	کلاهک‌ها با مینای آبی، قرمز، سفید و شاخه‌ها با مینای آبی و برگ‌ها با مینای سبز رنگ‌آمیزی شده‌اند و (تراش یاقوت در جیقهٔ سمت چپ به‌صورت خیمه‌نما است). همهٔ گوهرها به شکل دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته قرارگرفته‌اند و در پشت الماس‌ها برای درخشش بیشتر از فوفه استفاده‌شده است. The caps are painted with blue, red, and white enamel, the branches with blue enamel, and the leaves with green enamel (the ruby cut in the left piece is in the shape of a tent). All the gems are set in a circular shape and in closed back settings, and foufa has been used behind the diamonds to add more shine.	
۱.ج 1.F			✓				✓		مخراج‌کاری همهٔ گوهرها در این جیقه به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌هایی پشت بسته انجام‌شده و در پشت بعضی از الماس‌ها برای درخشش بیشتر، فوفه به‌کاررفته است.	

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات *Ornamental analysis*								
	نوع ترصیع *Type of studding*							
شماره جیقه *Number*	میناکاری Enameling	ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع خوشه‌ای Cluster installation	ترصیع چنگ Hang installation	ترصیع سنگ‌فرشی Cobblestone installation	استفاده از فوفه‌ای Using a fufa	ترصیع خیمه‌نما Tent-shaped installation	توضیح *Explanation*
								All the gems in this ring are set in a circular setting and in closed-back settings, and a fufa is used on the back of some of the diamonds for added shine.
۱.چ 1.G		✓		✓			✓	همهٔ گوهرها در این دو جیقه، به روش دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته انجام‌شده است ولی یاقوت بزرگ در وسط گل جیقه شماره ۲.ث به‌صورت چنگ، مخراج‌کاری شده است. در یاقوت بزرگ گل مرکزی جیقهٔ شمارهٔ ۲.ث و در زمرد بزرگ گل مرکزی جیقهٔ شمارهٔ ۲.س ترصیع خیمه‌نما دیده می‌شود). All the gems in these two pieces are set in the round-walled style and in closed-back settings, but the large ruby in the center of the flower of piece number 2.h is carved in the shape of a harp. In the large ruby in the center of the flower of piece number 2.h and in the large emerald in the center of the flower of piece number 2.s, a tent-shaped setting is visible.
۱.ح 1.H		✓	✓			✓		در وسط روبان موجود در این جیقه، گلی لرزان با تخمهٔ بزرگ الماس و ۹ گلبرگ الماس‌نشان با ترصیع‌کاری خوشه‌ای وجود دارد. در زیر گل‌درشت روبان، دو شرابهٔ الماس‌نشان دیده می‌شود که به دو زمرد درشت متصل شده‌اند. زیر این زمردها، جوبی‌های الماس‌نشان قرارگرفته‌اند که به‌احتمال‌زیاد، سرخ‌رنگی الماس‌ها ناشی از نصب فوفه‌های سرخ در زیر آن‌ها است. همهٔ گوهرها به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته قرارگرفته‌اند. In the middle of the ribbon in this piece, there is a quivering flower with a large diamond seed and 9 diamond petals with cluster setting. Below the large flower of the ribbon, two diamond tassels are seen connected to two large emeralds. Below these emeralds, diamond-set jewels are placed, most likely the red color of the diamonds is due to the installation of red foufes below them. All the gems are set in a circular-shaped setting in closed-back settings.
۱.خ 1.I		✓						در این جیقه، همهٔ گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته و به‌صورت دوردیوار قرارگرفته‌اند. In this piece, all the gems are set in closed back settings and arranged in a circular pattern.
۱.د 1.J		✓						همه گوهرها در این جیقه با ترصیع دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته قرارگرفته‌اند و همهٔ زه‌های طلا و لبهٔ نگین دان ها با گوارسه‌هایی از جنس طلا تزیین‌شده‌اند که باعث ایجاد ظرافت در تمام‌کار شده است. All the gems in this piece are set with pave setting around the perimeter and in closed back settings, and all the gold strings and the edges of the settings are decorated with gold beads, which creates elegance in the entire work.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات
Ornamental analysis

شماره جیقه *Number*	نوع ترصیع *Type of studding*							توضیح *Explanation*
	میناکاری Enameling	ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع خوشه‌ای Cluster installation	ترصیع چنگ Hang installation	ترصیع سنگ‌فرشی Cobblestone installation	استفاده از فوفه‌fufa	ترصیع خیمه‌نما Tent-shaped installation	
۱.ذ 1.K		✓	✓					همهٔ گوهرها در این جیقه در نگین‌دان‌های پشت بسته و با مخراج‌کاری دوردیوار ترصیع شده‌اند و مخراج‌کاری تخمهٔ الماس مرکزی و دو ردیف الماس درگل وسط و همین‌طور مخراج‌کاری تخمهٔ الماس و یک ردیف الماس ریز در شاخهٔ گل پایینی به‌صورت خوشه‌ای است. All the gems in this piece are set in closed back settings with a circular setting, and the central diamond seed and two rows of diamonds in the middle flower are set in a cluster, as are the diamond seed and one row of small diamonds in the lower flower branch.
۱.ر 1.L		✓	✓	✓	✓		✓	ترصیع خیمه‌نما در یاقوت بزرگ پایین بخش دوم و در بخش چهارم و پنجم در دو یاقوت اشکی شکل و در بخش ششم و در تخمه یاقوت بزرگ گل شش‌پر دیده می‌شود. The tent-shaped setting is seen in the large ruby at the bottom of the second section, in the fourth and fifth sections in two teardrop-shaped rubies, and in the sixth section and in the large ruby seed, a six-petaled flower.
۱.ز 1.M		✓						در این جیقه، الماس‌ها و زمرد به شکل دوردیوار و پشت همهٔ نگین دان ها بسته‌شده‌اند. In this piece, diamonds and emeralds are set in a wall-like shape behind all the gemstones.
۱.ژ 1.N		✓						همهٔ گوهرها در این جیقه به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته مخراج‌کاری شده‌اند. All the gems in this piece are set around a wall and in closed back settings.
۱.س 1.O		✓		✓				همهٔ گوهرها به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته ترصیع شده‌اند و مخراج‌کاری تخمهٔ الماس درشت گل مرکزی و تخمهٔ الماس گل وسط زیر شقه‌ها به‌صورت چنگی است. All the gems are set in a circular setting in closed-back settings, and the cut of the large central diamond and the middle diamond below the splits is in the shape of a harp.
۱.ش 1.P		✓	✓					بخش دوم این جیقه شامل دو زمرد درشت مرکزی است که به‌صورت خوشه‌ای، زمرد سمت راست با ۲۰ عدد و زمرد سمت چپ با ۱۸ الماس کوچک، دورگیری شده‌اند و در این جیقه همهٔ گوهرها به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته مخراج‌کاری شده‌اند. The second part of this piece includes two large central emeralds that are clustered, the emerald on the right with 20 and the emerald on the left with 18 small diamonds, and in this piece, all the gems are set in a circular pattern and in closed back settings.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۳-۲-٤. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع تراش

در زمان فتحعلی شاه قاجار، تراش جواهرات به روش‌های متنوعی انجام می‌شد، هرچند تراش جواهر ایرانی ازنظر کیفیت به‌پای تراش جواهرهای غربی نمی‌رسید. گوهرهای تراش‌خورده شرقی که به اروپا ارسال می‌شدند، عموماً مورد باز تراش قرار می‌گرفتند، چراکه از دیدگاه اروپاییان، تراش‌های شرقی دارای نواقص بسیاری بود. این تفاوت نگرش ریشه در اهداف متفاوت تراش داشت: در شرق و به‌ویژه ایران، حفظ وزن گوهرها اولویت اصلی بود، حال‌آنکه در غرب، زیبایی حاصل از رعایت تناسبات هندسی ملاک اصلی محسوب می‌شد – روشی که در آن بخش قابل‌توجهی از وزن گوهرها به خاطر حفظ این تناسبات از بین می‌رفت.

بررسی آثار باقی‌مانده از عصر فتحعلی شاه نشان‌دهندهٔ تنوع چشمگیر روش‌های تراش است، ازجمله: تراش‌های سفته، دامله، تخت، مختلط، فلامک، فلامک دورویه، پلکانی، هندی، معدنی قدیمی (برلیانت)، سیلان، بریولت و حکاکی به روش هندی. نکتهٔ قابل‌توجه آنکه در جیقه‌های این دوره، تراش‌های زمردی و الماس‌پیکری و کنده‌کاری نقش برجسته دیده نمی‌شود. بر اساس داده‌های جدول ۵، بیشترین فراوانی در تراش گوهرها –که بیشتر آن الماس است– در این مجموعه آثار متعلق به تراش فلامک (نمونه‌های ۱.ب تا ۱.ش) است، درحالی‌که تراش هندی (یک مورد در جیقهٔ ۱.س)، تراش معدنی قدیمی (برلیانت) (یک مورد در جیقهٔ ۱.ش) و حکاکی به شیوه هندی(یک مورد در جیقهٔ ۱.ز) کمترین کاربرد را داشته‌اند.

با هم‌زمانی حکومت فتحعلی شاه با دوران فعالیت جواهرسازان جورجیایی [۲]، شاهد تحول تدریجی در فنون ساخت و تزیین جواهرات از روش‌های سنتی به سبک فرنگی هستیم. این تحول در روش‌های تراش نیز مشهود است، به‌طوری‌که در دورهٔ جورجیایی، تراش‌هایی مانند دامله، تخت، فلامک، بریولت و تراش معدنی قدیمی رواج بیشتری داشته است (جدول ۴).

جدول ٤. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر فتحعلی شاه برحسب نوع تراش

Table 4. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Fath Ali Shah according to the type of carving

	شماره جیقه Number	تحلیل برحسب نوع تراش the type of carving											
		سفته تراش Promissory note cut	تراش دامله Domele cut	تراش فلامک Damle cut Flamac cut	تراش فلامک دورویه Double Flamac cut	تراش هندی Indian cut	تراش تخت Flat cut	تراش پلکانی Step cut	تراش مختلط Mixed cut	تراش سیلان Ceylon cut	تراش بریولت Briolette cut	تراش معدنی قدیمی (برلیانت) Old mineral cut (Brilliant)	حکاکی به شیوه هندی Indian engraving
عصر فتحعلی شاه/ The era of Fath Ali Shah	۱.الف 1.A	✓	✓				✓		✓				
	۱.ب 1.B			✓				✓					
	۱.پ 1.C			✓					✓				
	۱.ت 1.D			✓				✓					
	۱.ث 1.E			✓				✓	✓				
	۱.ج 1.F			✓					✓				
	۱.چ 1.G			✓			✓	✓	✓	✓			
	۱.ح			✓	✓				✓				

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تحلیل برحسب نوع تراش the type of carving										
	سفته تراش Promissory note cut	تراش دامله Domele cut	تراش فلامک Damle cut Flamac cut	تراش فلامک دوروبه Double Flamac cut	تراش هندی Indian cut	تراش تخت Flat cut	تراش پلکانی Step cut	تراش مختلط Mixed cut	تراش سیلان Ceylon cut	تراش بریولت Briolette cut	تراش معدنی قدیمی (برلیانت) Old mineral cut (Brilliant)	حکاکی به شیوه هندی Indian engraving
1.H												
۱.خ 1.I			✓									
۱.د 1.J			✓	✓								
۱.ذ 1.K			✓	✓								
۱.ر 1.L			✓			✓		✓	✓	✓		
۱.ز 1.M			✓									✓
۱.ژ 1.N			✓			✓		✓		✓		
۱.س 1.O			✓		✓			✓				
۱.ش 1.P			✓	✓		✓		✓			✓	

۳-۲-۵. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع جواهر

بر اساس داده‌های جدول ۵، در مجموعه جیقه‌های سلطنتی دورهٔ فتحعلی شاه از گوهرهای متنوعی برای ترصیع استفاده‌شده است که شامل الماس، زمرد، یاقوت سرخ، یاقوت زرد، یاقوت کبود، لعل، زبرجد و مروارید می‌شود. در این میان، الماس بیشترین و یاقوت کبود به همراه احتمالاً زبرجد و یاقوت زرد کمترین کاربرد را داشته‌اند. نکته قابل‌توجه آنکه در این مجموعه، هیچ نمونه‌ای از جیقه‌های مرصع به فیروزه مشاهده نشد.

جدول۵. گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات

Table 5. Gemstones used in jewelry setting

	شماره جیقه Number	گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات Gemstones used in jewelry setting							
		الماس Diamond	زمرد Emerald	یاقوت سرخ Ruby	یاقوت زرد Ruby Yellow	یاقوت کبود Ruby Sapphire	لعل Garnet	زبرجد Peridot	مروارید Pearl
عصر فتحعلی شاه/	۱.الف 1.A		✓						
	۱.ب 1.B	✓	✓	✓		✓			✓

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات Gemstones used in jewelry setting							
	الماس Diamond	زمرد Emerald	یاقوت سرخ Ruby	یاقوت زرد Ruby Yellow	یاقوت کبود Ruby Sapphire	لعل Garnet	زبرجد Peridot	مروارید Pearl
۱.پ 1.C	✓		✓					✓
۱.ت 1.D	✓	✓	✓					
۱.ث 1.E	✓	✓	✓					✓
۱.ج 1.F	✓	✓	✓					✓
۱.چ 1.G	✓	✓	✓				✓	
۱.ح 1.H	✓	✓	✓					
۱.خ 1.I	✓		✓					
۱.د 1.J	✓							
۱.ذ 1.K	✓							
۱.ر 1.L	✓	✓	✓	✓		✓		✓
۱.ز 1.M	✓	✓						
۱.ژ 1.N	✓	✓	✓					✓
۱.س 1.O	✓	✓	✓					
۱.ش 1.P	✓	✓	✓			✓		

۳-۳. جیقه‌های دوره ناصرالدین‌شاه موجود در گنجینه جواهرات ملی ایران

در این بخش، دسته‌بندی جیقه‌های دورهٔ ناصرالدین‌شاه قاجار و اطلاعات و اشکال مربوط به آن‌ها آورده شده است (شکل ۲) که بر مبنای اطلاعات موجود در آرشیو خزانهٔ جواهرات ملّی ایران، جمع‌آوری و دسته‌بندی‌شده‌اند و این آثار در بخش‌های بعدی برحسب تکنیک ساخت، نوع فرم، تزیینات و نوع تراش مورد تحلیل و بررسی قرارگرفته‌اند.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

الف. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به لعل و یاقوت و میناکاری روی طلا (ایران)، گنجهٔ ۲۳ شمارهٔ ۳۷.

A. Royal Jeqqe, gold inlaid with rubies and rubies and enamel on gold (Iran), Ganja 23, No. 37.

ب. جیقهٔ نادری، طلای مرصع به الماس و زمرد، گنجهٔ ۳۴ شمارهٔ ۴.

B. Naderi Jeqqe, gold inlaid with diamonds and emeralds, Ganja 34, number 4.

پ. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس و یاقوت کبود، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۲۴.

C. Royal Jeqqe, gold set with diamonds and sapphires, Ganja 7, number 24.

ت. جیقهٔ سلطنتی، طلا و نقره (شیر و شکر) ترصیع با الماس، یاقوت زرد و یاقوت سرخ (فرنگی‌ساز)، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۹.

D. Royal Jeqqe, gold and silver (milk and sugar) inlaid with diamonds, yellow rubies and red rubies (Farangi-Saz), cabinet 7, number 9.

ث. جیقهٔ سلطنتی، طلا و نقره (شیر و شکر) مرصع به الماس و یاقوت کبود و فرنگی‌ساز، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۲۷.

E. Royal Jeqqe, gold and silver (milk and sugar) inlaid with diamonds and sapphires and Farangisaz, Ganja 7, No. 27.

ج. جیقهٔ سلطنتی، فلز سفید (قلع) مرصع به الماس و زمرد و فرنگی‌ساز، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۳۳.

F. Royal Jeqqe, white metal (tin) inlaid with diamonds and emeralds and decorated with Persian gold, Ganja 7, No. 33.

چ. جیقه سلطنتی، نقره و طلای (شیر و شکر) مرصع به الماس و زمرد و فرنگیساز، گنجهٔ ۲۴ شمارهٔ ۱.

G. Royal Jeqqe,silver and gold (milk and sugar) inlaid with diamonds, emeralds and Farangisaz, Ganja 24, No. 1.

ح. جیقه سلطنتی، نقرهٔ طلاکاری شده (شیر و شکر) ترصیع با الماس، فیروزه، یاقوت و فرنگیساز، دارای حکاکی بر روی گوهر الماس و میناکاری بر روی طلاگنجهٔ ۲۴ شمارهٔ ۹.

H. Royal Jeqqe, gilded silver (milk and sugar) set with diamonds, turquoise, rubies and fragransaz, with engraving on the diamond gem and enamel on the 24th gold leaf, number 9.

خ. جیقه ناصری، طلای ترصیع شده با الماس، فیروزه، یاقوت قرمز (در چشم شیر) و دارای حکاکی بر روی فیروزه، گنجهٔ ۵ شماره۱۰.

I. Jeqqe Nasseri, gold studded with diamonds, turquoise, red ruby (in the lion's eye) and engraved on the turquoise, cabinet 5, number 10.

د. جیقه سلطنتی، طلای مرصع به مروارید، یاقوت در چشم شیر و الماس، گنجهٔ ۱۳ شمارهٔ ۴.

J. Royal Jeqqe,gold inlaid with pearls, rubies in the lion's eye and diamonds, Ganja 13, number 4.

ذ. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس و یاقوت در چشم شیر، گنجهٔ ۲۰ شمارهٔ ۵۷.

K. Royal Jeqqe, gold inlaid with diamonds

ر. جیقهٔ سلطنتی، (جیقه دریای نور)، طلای مرصع به الماس و دو یاقوت در چشم شیرها، گنجهٔ ۳۴ شمارهٔ ۲.

ز. جیقهٔ سلطنتی، طلای مرصع به الماس، گنجهٔ ۲۰ شمارهٔ ۲۹.

ژ. جیقهٔ سلطنتی، (جیقهٔ تاج نور)، طلای مرصع به الماس، گنجهٔ ۲۰ شمارهٔ ۴۰.

س. جیقهٔ سلطنتی، طلا و نقره (شیر و شکر) مرصع به الماس، یاقوت سرخ، لعل و مروارید، گنجهٔ ۷ شمارهٔ ۱۴.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

O. Royal Jeqqe, gold and silver (milk and sugar) set with diamonds, rubies, garnets and pearls, Ganja 7, No. 14.

N. Royal Jeqqe, (Taj Noor casket), gold set with diamonds, 20th century, number 40.

M. Royal Jeqqe, gold set with diamonds, chest 20, number 29.

L. Royal Jeqqe, (Sea of Light casket), gold set with diamonds and two rubies in the lions' eyes, Ganja 34, No. 2.

and rubies in the lion's eye, Ganja 20, number 57.

شکل ۲. مجموعه جیقه‌های دورهٔ ناصرالدین شاه، موجود در گنجینهٔ جواهرات ملی ایران

Figure 2. Collection of Jeqqes from the Nasser al-Din Shah period, found in the National Treasure of Iran

۳-۳-۱. طبقه‌بندی آثار برحسب تکنیک ساخت

عصر قاجار و به‌خصوص عصر ناصرالدین‌شاه، از دوره‌های درخشان تاریخ جواهرسازی ایران به شمار می‌رود .در این دوره، جواهرات مجلل و باشکوهی طراحی و ساخته شد که ازنظر کیفیت و هنر، تمایزی آشکار با جواهرات ادوار پیشین داشت جواهرسازی قاجاری تحت تأثیر ارتباط با غرب دچار تحولات چشمگیری شد و مضامین و نقش‌های نوینی وارد این هنر اصیل ایرانی گردید. جواهرات این دوره، ازجمله جیقه‌های سلطنتی، با استفاده از فلزات گران‌بهایی مانند طلا و نقره –گاه به‌صورت مجزا و گاه ترکیبی– ساخته می‌شدند و با گوهرهای خوش‌تراش و ملوّن، مرصع‌کاری یا میناکاری می‌شدند. در تولید این آثار، از تکنیک‌های گوناگونی همچون ریخته‌گری، ورق‌کاری، مفتول کاری، جوشکاری و لحیم‌کاری بهره گرفته می‌شد. نکته قابل‌توجه، هم‌زمانی آغاز حکومت ناصرالدین‌شاه (۱۲۶۴–۱۳۱۳ق) با دوره اوج جواهرسازی ویکتوریایی [۳] (۱۸۳۰–۱۹۰۱م) است. این هم‌زمانی تأثیر بسزایی در هنر جواهرسازی این دوره داشت به‌گونه‌ای که روش‌های سنتی تزیین و ساخت تا حدی کنار گذاشته شد و جواهرسازی سلطنتی ایران از سبک فرنگی و به‌ویژه جواهرسازی ویکتوریایی الهام گرفت (Siahi, 2016: p. 101) (جدول۶).

جدول٦. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر ناصرالدین‌شاه برحسب تکنیک ساخت

Table 6. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Naser al-Din Shah according to manufacturing technique

شماره جیقه Number	تکنیک ساخت						توضیحات Explanation
	فلز اصلی Main Metal	فلز ترکیبی و یا روش شیر و شکر Composite Metal	مفتول کاری Method Wire	مشبک کاری Mesh work	جوشکاری و لحیم‌کاری Welding and Soldering	ریخته‌گری Casting	
۲.الف 2.A	✓		✓		✓	✓	قاب از جنس طلا Gold frame
۲.ب 2.B		✓	✓		✓		قاب از جنس طلا و فلز سفید Frame made of gold and white metal
۲.پ 2.C	✓				✓		قاب از جنس طلا، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی) Gold frame, Victorian style.
۲.ت 2.D		✓			✓		قاب از جنس طلا و نقره، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی) Gold and silver frame, Victorian style.
۲.ث 2.E		✓	✓		✓		قاب از جنس طلا و نقره، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی)

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تکنیک ساخت						توضیحات Explanation
	فلز اصلی Main Metal	فلز ترکیبی و یا روش شیر و شکر Composite Metal	مفتول کاری Method Wire	مشبک کاری Mesh work	جوشکاری و لحیم‌کاری Welding and Soldering	ریخته‌گری Casting	
							Gold and silver frame, Victorian style.
۲.ج 2.F							قاب از جنس نقره و فلز سفید، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی) Silver and white metal frame, Victorian style.
		✓	✓		✓		
۲.چ 2.G							قاب از نقرهٔ مطلا، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی) Gilded silver frame, French-style (Victorian style)
		✓	✓		✓		
۲.ح 2.H							قاب از طلا و نقرهٔ مطلا، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی) Gold and silver gilt frame, French-style (Victorian style)
		✓	✓		✓		
۲.خ 2.I							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓		✓	✓	✓		
۲.د 2.J							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓		✓	✓	✓		
۲.ذ 2.K							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓				✓		
۲.ر 2.L							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓				✓		
۲.ز 2.M							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓				✓		
۲.ژ 2.N							قاب از جنس طلا، جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید Gold frame, royal lion and sun crest
	✓		✓		✓		
۲.س 2.O							قاب از جنس طلا و نقره، جیقهٔ فرنگی‌ساز (به سبک ویکتوریایی)
		✓	✓		✓		

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	تکنیک ساخت						توضیحات Explanation
	فلز اصلی Main Metal	فلز ترکیبی و یا روش شیر و شکر Composite Metal	مفتول کاری Method Wire	مشبک کاری Mesh work	جوشکاری و لحیم‌کاری Welding and Soldering	ریخته‌گری Casting	
							Gold and silver frame, Victorian style.

۳-۳-۲. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع فرم

با هم‌زمانی عصر ناصرالدین‌شاه با دوره ویکتوریایی، سبک رایج جواهرسازی در ابتدای حکومت او هنوز متأثر از دوره جورجیایی بود که در آن جواهرات با تراکم و انبوهی عناصر تزیینی ساخته می‌شدند. بنابراین، در سال‌های آغازین پادشاهی ناصرالدین‌شاه، جیقه‌هایی بزرگ، پرکار و شلوغ تولید می‌شد اما به‌تدریج، نقوش انتزاعی، هندسی و گیاهی جای خود را به نقوش و نشان‌های درباری و ظفر دادند. در این دوره، جیقه‌ها بیش از آنکه کارکردی صرفاً تزیینی داشته باشند، با به‌کارگیری فرم‌ها و نقوش واقع‌گرایانه، به نمادی از جایگاه و اقتدار شاه تبدیل شدند. در زمان ناصرالدین‌شاه، استفاده از شقه‌های انحنادار مرسوم بود ولی به‌تدریج الگوی جواهرات دچار تغییر و دگرگونی شد. طبیعی است که شقه‌ها هم از این تغییرات مستثنی نبوده‌اند. با گسترش سبک فرنگی‌ساز، طراحی شقه‌ها به سمت شاخ و برگ‌های طبیعی گرایش یافت و به‌تدریج، این شاخه‌ها به فرم‌های میله‌ایِ مرصع‌شده با گوهرها تبدیل شدند. در برخی نمونه‌ها، شاخه و شقه به‌گونه‌ای باهم ترکیب می‌شدند تا بخش بالایی جیقه را بیارایند که گاهی تمایز بین آن‌ها دشوار می‌شد. زیرا شاخه‌ها هیچ‌یک از فرم‌های گفته‌شده را نداشتند. در اواخر سلطنت ناصرالدین‌شاه حتی نمونه‌هایی دیده می‌شوند که در بخش بالای جیقه‌ها، به‌جای شقه‌ها نشان سلطنتی مانند تاج و شیر و خورشید قرارگرفته است (جدول۷).

جدول۷. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر ناصرالدین‌شاه برحسب نوع فرم

Table 7. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Nasser al-Din Shah according to type of form

شماره جیقه Number	تحلیل فرمی Form analysis								
	بته‌جقه Bateh Jaqeh motifs	نقوش گیاهی plant motifs	نقوش انتزاعی abstract motifs	نقوش هندسی geometric motifs	نقوش اسلیمی و ختایی Islamic and Khatai	نقوش سلطنتی Royal motifs	نقوش رزمی Martial motifs	نقش شیر و خورشید lion & sun	توضیحات Expalnation
۲.الف 2.A	✓	✓	✓	✓					در این جیقه نقوش گیاهی مانند (گل‌های شاه‌عباسی، گل آفتابگردان، گل نیلوفر، گل چند پَر، شاخ و برگ‌هایی میناکاری شده) دیده می‌شود. این جیقه به‌صورت متقارن و از دو بخش ترنج (بخش پایین جیقه) و سرترنج (بخش بالای جیقه) ساخته شده است ولی شکل این نقوش متقارن کار نشده‌اند. This piece features plant motifs such as (Shah Abbasi flowers, sunflowers, lotus flowers, multi-petal flowers, enameled branches and foliage). This piece is symmetrical and made of two parts: bergamot (lower part) and bergamot head (upper part), but the shape of these motifs is not symmetrical.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۲.ب 2.B	این زیور دارای تقارن و از دو بخش ساخته شده است. فرم کلی این جیقه، به‌صورت بته‌جقه است و از طراحی نیمه‌رئالیستی- نیمه انتزاعی بهره برده است. نقش‌های جنگی در این جیقه مثل پرچم، طبل و لولهٔ توپ و سرنیزه به‌صورت واقع‌گرایانه ساخته شده که با توجه به اسم جیقهٔ نادری، روایت کنندهٔ یک واقعیت است ولی فرم کلی، قالب انتزاعی بته‌جقه را بیان می‌کند و دارای نقوش قراردادی و طبیعی است. در این زیور، تزیینات گیاهی مرصع به الماس نیز دیده می‌شود. This ornament is symmetrical and made of two parts. Its overall form is in the form of a bateh-jeqeh and has a semi-realistic-semi-abstract design. The war motifs in this piece, such as the flag, drum, cannon barrel, and bayonet, are made in a realistic manner, which, according to the name of the Naderi Jeqqe, narrates a reality, but the overall form expresses the abstract form of the bateh-jaqeh and has conventional and natural motifs. In this ornament, plant decorations studded with diamonds are also seen.	✓		✓	✓	✓	✓	
۲.پ 2.C	این زیور شامل دو بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. بخش بالای آن به‌صورت دسته‌گلی مرصّع با گوهرهای یاقوت کبود و الماس است و بخش پایین این جیقه، شبیه به دو حلقه‌گل و به شکل بیضی طراحی‌شده است. This ornament consists of two parts and is in the style of Victorian jewelry. Its upper part is in the form of a bouquet of flowers studded with sapphires and diamonds, and the lower part is designed like two flower rings and is oval in shape.			✓	✓			
۲.ت 2.D	این جیقه ۳ بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. طرح این جقه از نقش گل لوتوس یا بَرسَم گرفته‌شده است. قسمت بالای بخش پایین آن، دارای یک عدد تخمهٔ بزرگ یاقوت مستطیل‌شکل با قابی بیضی‌شکل و مرصّع به الماس است. This 3-piece piece is in the Victorian jewelry style. Its design is based on the lotus flower motif. The upper part of the lower part has a large rectangular ruby seed with an oval frame and is set with diamonds.			✓	✓	✓		
۲.ث 2.E	این جیقه دارای ۳ بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. بخش فوقانی آن دارای برگ‌های مرصع به الماس است و این برگ‌ها ۱۱ عدد الماس			✓	✓	✓		

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

آویزان بزرگ را که شبیه گل‌های واژگون زنبق‌دره (گل برف) است، در برگرفته‌اند. بخش میانهٔ جیقه پاپیون‌شکل است و قابی دایره شکل در وسط آن قرارگرفته است. در بخش پایین جیقه یک کلاف مرصع به الماس و تزیینات گیاهی و قاب‌های بیضی‌شکل دیده می‌شوند. This piece has three sections and is in the Victorian jewelry style. The upper section has diamond-set leaves that surround 11 large dangling diamonds that resemble inverted lily-of-the-valley flowers. The middle section is bow-shaped and has a circular frame in the middle. The lower section has a diamond-set scroll and floral decorations and oval frames.					
این جیقه متشکل از دو بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. بخش پایین آن، یک عدد روبان پاپیونی شکل دارد و در مرکز این روبان، زمردی مستطیل شکل دیده می‌شود. بخش بالای این زیور، متشکل از ۸ شاخه است و شاخه‌های یادآور گل برف یا زنبق دره در این قسمت دیده می‌شوند. بالای قسمت میانه، ۱۲ عدد شقه قرارگرفته و ۱۰ حلقهٔ مرصّع به الماس در زیر شقه‌ها دیده می‌شود که از بالا به سمت پایین کوچک می‌شوند. This piece is made up of two parts and is in the style of Victorian jewelry. The lower part has a bow-shaped ribbon with a rectangular emerald in the center. The upper part of this ornament consists of 8 branches, and the branches are reminiscent of snowdrops or lilies of the valley. Above the middle part, there are 12 segments and 10 diamond-studded rings are seen below the segments, which are smaller from top to bottom.	✓	✓	✓		۲.ج 2.F
این جیقه دارای ۳ بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. بخش بالای این جیقه دارای تزیینات گیاهی است. در بخش میانهٔ آن، ۱۹ شقه به‌صورت یک فرم نیم‌دایره بر روی یک زمرد چهارگوش با قابی مدور، قرارگرفته‌اند. در بخش پایین هم تزیینات گیاهی دیده می‌شود. This work has 3 parts and is in the style of Victorian jewelry. Its upper part has plant decorations. In its middle part, 19 flats are placed in a semicircular shape on a square emerald with a circular frame. The lower part also has plant decorations.	✓	✓	✓		۲.چ 2.G
این جیقه از ۳ بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی ساخته شده است.	✓	✓	✓		۲.ح 2.H

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

در این جیقه زیبا، از نقوش پروانه، گل و برگ استفاده‌شده است. استفاده از حشرهٔ لرزان در این جیقه، یادآور تزیینات در جواهرسازی ویکتوریایی است. This piece is made of 3 parts and is made in the style of Victorian jewelry. This beautiful piece uses butterfly, flower and leaf motifs. The use of the quivering insect is reminiscent of the decorations in Victorian jewelry.							
این جیقه تقریباً متقارن و متشکل از ۳ بخش و جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید است. فرم این زیور به شکل یک تاج و حکاکی گوهرها و نقش شیر و خورشید از تزیینات اصلی در این جیقه است و روش حکاکی بر روی گوهرها به‌صورت تمثال و به‌عنوان یک روش اصلی تزیینی فقط در این جیقه دیده می‌شود. نقش انتزاعی خورشید نیز در این جیقه وجود دارد. This piece of jewelry is almost symmetrical and consists of 3 parts and a royal lion and sun motif. The shape of this ornament is in the form of a crown and the engraving of gems and the lion and sun motif are the main decorations and the method of engraving on gems in the form of a symbol and as a main decorative method is seen only in this work. The abstract motif of the sun is also present in this work.	✓	✓	✓		✓	✓	۲.خ 2.I
این زیور از ۳ بخش و جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید است. این جیقه، متقارن و فرمِ آن به شکل تاج است. در بخش میانهٔ جیقه، یک نقش انتزاعی شمسهٔ مرصّع به مروارید و بافرم دایره دیده می‌شود. بخش پایین جیقه، در دو طرف شمسه قرارگرفته و از دو نقش شیر و خورشید و شمشیر تشکیل‌شده است که عبارتی به خط نسخ و مرواریدنشان با عنوان «ناصرالدین‌شاه قاجار» را در میان گرفته است. This ornament consists of 3 parts and a royal lion and sun. This work is symmetrical and its form is in the form of a crown. In the middle part, an abstract pattern of a sun inlaid with pearls and in the form of a circle can be seen. The lower part is located on both sides of the sun and consists of two patterns of a lion, a sun and a sword, which includes a phrase in Naskh script and pearls with the title "Naser al-Din Shah Qajar."	✓	✓	✓		✓	✓	۲.د 2.J
این زیور شامل جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید است که با نقوش سلطنتی مثل تاج، شیر و خورشید و شمشیر مزیّن شده	✓	✓	✓		✓	✓	۲.ذ 2.K

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

	است. تزیینات گیاهی در آن دیده می‌شود. در پشت شیرها دو عدد الماس بزرگ بیضی‌شکل به نشانهٔ خورشید قرارگرفته است و در زیر پای شیرها هم یک الماس بزرگ بیضی‌شکل دیده می‌شود. This ornament includes the royal lion and sun crest, which is decorated with royal motifs such as a crown, a lion and sun, and a sword. It features floral decorations. Behind the lions are two large oval diamonds representing the sun, and beneath the lions' feet is a large oval diamond.						
۲.ر 2.L	این زیور از ۲ بخش و جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید است. این جیقه با نقش‌های سلطنتی مثل تاج و شیر و خورشید تزیین‌شده است. بخش پایین (بافرمی تقریباً مربع شکل)، متشکل از الماس دریای نور است. This ornament consists of two parts and a royal lion and sun motif. The work is decorated with royal motifs such as a crown, a lion, and a sun. The lower part (almost square in shape) consists of Sea of Light diamonds.	✓	✓	✓		✓	✓
۲.ز 2.M	این زیور از ۳ بخش و جیقهٔ سلطنتی شیر و خورشید است. در بخش پایین آن، شیری از جنس طلا قرار داشته که در حال حاضر وجود ندارد و به خاطر موجود نبودن شیر مطلا در بخش پایین، فقط می‌توان دو بخش دیگر را توصیف کرد. This ornament consists of three parts and the royal lion and sun crest. In the lower part, there is a golden lion that does not exist at present, and due to the absence of the golden lion in the lower part, only the other two parts can be described.					✓	✓
۲.ژ 2.N	این زیور از ۲ بخش تشکیل‌شده است. بخش فوقانی آن، به‌صورت قرینه، دارای دو نقش شمشیر و شیر و خورشید مزیّن به الماس در طرفین است. دارای تاجی الماس‌نشان است که سه ترک دارد و بر روی آن ۳ عدد پر مرصع به الماس دیده می‌شود. در بخش پایین این جیقه، الماس شش‌گوش، از نوع تاج نور قرار دارد. This ornament consists of 2 parts. Its upper part, symmetrically, has two designs of a sword, a lion, and a sun decorated with diamonds on both sides. It has a diamond-shaped crown that has three cracks and on it are 3 diamonds-studded feathers. In the lower part, there is a hexagonal	✓	✓	✓		✓	✓

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۲.س 2.O	✓	✓	✓	✓	این زیور شامل دو بخش و به سبک جواهرسازی ویکتوریایی است. در این زیور از نقش انتزاعی طاووس و یا خورشید استفاده‌شده است. درواقع، این زیور به پر بازشدهٔ طاووس شبیه است و یا می‌توان گفت شبیه به یک خورشید با پرتوهایش است. همچنین در قسمت پایین آن، طرح گل شاه‌عباسی به‌کاررفته است. This ornament consists of two parts and is in the style of Victorian jewelry. In this ornament, an abstract pattern of a peacock or a sun is used. In fact, this ornament resembles an open peacock feather or we can say it resembles a sun with its rays. Also, in its lower part, the Shah Abbasid flower design is used.

۳-۳-۳. طبقه‌بندی آثار برحسب تزیینات

هنر میناکاری در عصر ناصرالدین‌شاه، هنری درباری و اشرافی محسوب می‌شد که کاربردهای متنوعی داشت. ازجمله این کاربردها می‌توان به تزیین ابزارهای جنگی و تشریفاتی، زیورها و وسایل زینتی اشاره کرد که با مینای زیبا و ظریف و رنگ پردازی‌های رنگارنگ و متفاوت آراسته می‌شدند. در جیقه‌های سلطنتی این دوره، عمدتاً از میناکاری به روش مقعر استفاده‌شده است. از دیگر روش‌های تزیین بر روی فلز می‌توان به مرصع‌کاری اشاره کرد که بر روی بسیاری از جیقه‌های سلطنتی این دوره به‌کاررفته گرفته‌شده است. ازجملهٔ فنون رایج مرصع‌کاری در جواهرات دورهٔ قاجار، شیوه دوردیوار، کاسه‌ای، خوشه‌ای، چنگ، سنگ‌فرشی، قلم خور، استفاده از فوفه در پشت نگین و نشاندن گوهر به روش خیمه‌نما است. با رواج سبک جواهرسازی فرنگی‌ساز در این دوره، جواهرسازان درباری به‌تدریج روش‌های سنتی ترصیع را کنار گذاشتند و با به‌کارگیری تراش‌های استاندارد و فنون جدید، جلوه‌های بهتری به گوهرها بخشیدند. ازجمله این تحولات، استفاده از نگین‌دان‌های پشت‌باز بود که با شناخت ویژگی‌های نوری گوهرها رواج یافت. درنتیجه، در دورهٔ ناصرالدین‌شاه روش فوفه‌گذاری کمتر مورداستفاده قرار گرفت. در این پژوهش، روش ترصیع گوهر به حالت خیمه‌نما و ترصیع سنگ‌فرشی در جیقه‌های عصر ناصرالدین‌شاه مشاهده نشد (جدول۸).

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

جدول۸. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر ناصرالدین‌شاه برحسب تزیینات

Table 8. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Nasser al-Din Shah according to decorations

تحلیل تزیینات *Ornamental analysis*								
شماره جیقه *Number*	میناکاری Enameling	توضیح *Explanation*	نوع ترصیع *Type of inlay work*					
			ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای *Bowl-shaped inlay*	ترصیع خوشه‌ای *Cluster inlay work*	ترصیع چنگ *Inlay work on the harp*	ترصیع قلم خور *Inlay work of the pen*	استفاده از فوفه *Use of Fufeh*
۲.الف 2.A	✓	تزیینات میناکاری در این زیور در هر دو بخش دیده می‌شود (مینای کدر و نیمه شفاف سفید و سبز و آبی). در این جیقه، پشت همهٔ نگین دان ها بسته و در همهٔ قسمت‌های جیقه از روش مخراج‌کاری از نوع دوردیوار استفاده‌شده، به‌غیراز لعل درشت مرکزی که با روش چنگ ترصیع شده است. The enamel decorations in this ornament are seen in both parts (opaque and translucent white, green, and blue enamel). In this work, the back of all the gems is closed and the round-wall type of inlaying method is used in all parts, except for the large central ruby, which is inlaid with the chang method.	✓			✓		
۲.ب 2.B		در این زیور در دو طرف شقه‌ها به‌صورت قرینه تزیینات الماس‌نشان قرارگرفته است. در سمت راست یک گل شش‌پر وجود دارد که تخمهٔ این گل دارای الماسی با فوفهٔ قرمز است و در قسمت چپ شقه‌ها، گل پنج‌بر الماس‌نشان با تخمهٔ الماس فوفه‌دار و تزیینات گیاهی مرصع به الماس دیده می‌شود. پشت برخی نگین‌ها در بعضی قسمت‌ها با فوفهٔ رنگی پوشیده شده است. ازجمله سه رنگ پرچم که در زیر الماس‌ها از فوفه‌های رنگین استفاده‌شده است. همهٔ الماس‌ها به‌صورت چنگ گوهر نشانی شده‌اند، تنها الماس‌های درونی هلال دارای مخراج‌کاری دوردیوار هستند. بر روی لبهٔ دیواره‌های شقه‌ها، در گل سمت راستی شقه‌ها، بخش فوقانی طبل‌ها، در رأس لولهٔ توپ‌ها، در الماس‌هایی که زمرد بزرگ مرکزی را در برگرفتند و در سه الماس گردی که بر روی آویز زمرد وسطی در بخش پایینی جیقه وجود دارد، ترصیع به روش قلم خور دیده می‌شود. زمرد درشت میانهٔ جیقه، به روش چنگ ترصیع شده و پشت زمرد باز است. In this ornament, diamond decorations are placed symmetrically on both sides of the segments. On the right side, there is a six-petalled flower whose seed has a diamond with a red fringe, and on the left side of the segments, a five-petalled diamond flower with a diamond seed with a fringe and plant decorations inlaid with diamonds can be seen. The back of some gems is covered with colored fringe in some parts. Including the three colors of the flag, which have colored fringes used under the diamonds. All diamonds are set in the form of a harp gem, only the diamonds inside the crescent have a round-wall cut. On the edge of the walls of the chambers, in the flower on the right side of the chambers, the upper part of the drums, at the top of the cannon barrels, in the diamonds surrounding the large central emerald, and in the three round diamonds on the pendant of the central emerald in the lower part, inlays are seen in the pen-like style. The large central emerald is inlaid in the harp style and the back of the emerald is open.	✓		✓	✓	✓	✓

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات

Ornamental analysis

شماره جیقه Number	میناکاری Enameling	توضیح Explanation	نوع ترصیع Type of inlay work: ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای Bowl-shaped inlay	ترصیع خوشه‌ای Cluster inlay work	ترصیع چنگ Inlay work on the harp	ترصیع قلم خور Inlay work of the pen	استفاده از فوفه Use of Fufeh
۲.پ 2.C		این جیقه با گوهرهای یاقوت کبود و الماس ترصیع شده است و تراش مختلط در همهٔ الماس‌ها و یاقوت‌ها دیده می‌شود و شیوهٔ مخراج‌کاری در آن‌ها به‌صورت چنگ و در نگین‌دان‌های پشت‌باز است. This piece is set with sapphire and diamond gems, and mixed cutting is seen in all diamonds and rubies, and the carving style in them is in the form of a harp and in open-backed settings.				✓		
۲.ت 2.D		در یاقوت‌ها و الماس‌های استفاده‌شده در شاخه‌های بخش بالا، مخراج‌کاری از نوع چنگ دیده می‌شود و آن‌ها دارای نگین‌دان‌های پشت‌باز هستند. نگین دان ها در غنچه‌ها، پشت‌باز ساخته‌شده‌اند و مخراج‌کاری دوردیوار در آن‌ها دیده می‌شود. زه همهٔ غنچه‌های الماس از جنس نقره و زه غنچهٔ یاقوت از جنس طلا است. یاقوت مستطیل شکل بخش پایین، زهی از جنس طلا دارد و مخراج‌کاری آن به‌صورت دوردیوار است. در الماس‌های دور گیر اطراف یاقوت بزرگ، مخراج‌کاری به‌صورت دوردیوار و نگین‌دان‌های آن‌ها به‌صورت پشت‌باز هستند. یاقوت زرد و یاقوت‌های اشکی شکل در نگین‌دان‌های پشت‌باز قرارگرفته‌اند و مخراج‌کاری از نوع چنگ دارند و زه اطراف آن‌ها از جنس طلا است. یاقوت‌های گرد، در نگین‌دان‌های پشت‌باز نشانده شده‌اند و مخراج‌کاری آن‌ها از نوع چنگ است. الماس‌های تعبیه شده بر روی نگین‌دان‌های پشت‌باز در بخش پایین جیقه، دارای مخراج‌کاری چنگ هستند. مخراج‌کاری از نوع چنگ در یاقوت بزرگ بیضی‌شکل در بخش پایین جیقه دیده می‌شود و این یاقوت در نگین‌دانی پشت‌باز قرارگرفته و دارای زهی از جنس طلا است. The rubies and diamonds used in the upper branches have harp-like cut and open-backed prongs. The prongs are open-backed and have a circular cut. The prongs of all diamond prongs are made of silver and the prongs of the ruby are made of gold. The rectangular ruby in the lower section has a gold prong and its cut is round-sided. The diamonds surrounding the large ruby have a circular cut and open-backed prongs. The yellow rubies and teardrop-shaped rubies are set in open-backed prongs and have harp-like cut and their surrounding prongs are made of gold. The round rubies are set in open-back settings and have a harp-like cut. The diamonds set on the open-back settings at the bottom have harp-like cut. The harp-like cut is seen in the large oval ruby at the bottom of the ring, which is set in an open-back setting and has a gold string.	✓			✓		
۲.ث 2.E		همهٔ گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته قرارگرفته‌اند و با روش چنگ مخراج‌کاری شده‌اند. All the gems are placed in closed-back jewel cases and are carved using the harpoon method.				✓		

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات

Ornamental analysis

شماره جیقه *Number*	میناکاری Enameling	توضیح *Explanation*	نوع ترصیع *Type of inlay work* ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای *Bowl-shaped inlay*	ترصیع خوشه‌ای *Cluster inlay work*	ترصیع چنگ *Inlay work on the harp*	ترصیع قلم خور *Inlay work of the pen*	استفاده از فوفه *Use of Fufeh*
۲.ج 2.F		همهٔ الماس‌های این جیقه دارای تراش برلیانت و مخراج‌کاری دوردیوار هستند و گوهرها در نگین‌دان‌های پشت‌باز قرارگرفته‌اند.	✓					
۲.چ 2.G		در همهٔ الماس‌ها تراش از نوع برلیانت و مخراج‌کاری از نوع چنگ دیده می‌شود و همهٔ گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته به روش چنگ قرارگرفته‌اند. All diamonds feature brilliant-cut and harp-cut settings, and all gems are set in closed-back settings using the harp method.				✓		
۲.ح 2.H	✓	در این جیقه و در قسمت وسط بخش میانهٔ جیقه، یک عدد پروانهٔ لرزان و مرصّع به الماس با تزیینات میناکاری شده، وجود دارد. شقه‌های بخش بالا، نگین‌دان‌های پشت‌باز و مخراج‌کاری چنگ دارند. فقط نگین‌دان‌های قسمت میانهٔ پَر، به‌صورت پشت بسته و دارای مخراج‌کاری دوردیوار و در قسمت کناره‌ها، نگین دان ها به‌صورت پشت‌باز و دارای مخراج‌کاری چنگ هستند. همهٔ آویزها دارای نگین‌دان‌های پشت‌باز و مخراج‌کاری دوردیوار هستند. در بیشتر قسمت‌های پایین و میانهٔ جیقه، نگین‌دان‌های پشت‌باز دیده می‌شوند و بیشتر گوهرها، مخراج‌کاری دوردیوار دارند، فقط الماس‌های بزرگ گل‌های نرگس در دو طرف، به‌صورت چنگ مخراج‌کاری شده‌اند. الماس چهارگوش وسط و گل اشکی شکل بخش پایین، دارای مخراج‌کاری خوشه‌ای هستند و سه عدد گل گرد به‌صورت دور گیر ترصیع شده‌اند. In this piece, in the middle of the middle section, there is a fluttering diamond-studded butterfly with enamel decorations. The upper sections have open-backed and harp-cut settings. Only the center-feathered gems are closed-backed and have a circular-cut setting, while the side gems are open-backed and harp-cut. All pendants have open-backed and harp-cut settings. Most of the lower and middle sections have open-backed gems and most of the gems have a circular-cut setting, except for the large narcissus diamonds on both sides. The central square diamond and the teardrop-shaped flower in the lower section have cluster-shaped cutouts, and three round flowers are set in a circular pattern.	✓	✓	✓			
۲.خ 2.I		همهٔ گوهرهای بخش فوقانی جیقه، در نگین‌دان‌های پشت‌باز و به‌صورت چنگ مخراج‌کاری شده‌اند و بر روی فیروزه‌های رأس شقه‌ها، حکاکی دیده می‌شود. فیروزهٔ بزرگ شمسه در بخش میانهٔ جیقه، دارای تراشی از نوع داماله و با ۴ ریز وجه است که لبهٔ آن‌ها به یک نقطه در وسط می‌رسد و فیروزهٔ بزرگ دارای نگین‌دانی پشت بسته است و مخراج‌کاری از نوع چنگ دارد و فیروزه‌های کوچک‌تر اطراف آن، به‌صورت دوردیوار ترصیع شده‌اند. در تنهٔ شیرها و کتیبه در بخش پایین این زیور، مخراج‌کاری دوردیوار دیده می‌شود و ۵ فیروزهٔ نوار انتهایی، به روش چنگ گوهرنشانی شده‌اند. All the gems in the upper part are set in open-backed settings and are carved in the form of a harp, and engraving is seen on the turquoises at the top of		✓			✓	

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات *Ornamental analysis*								
شماره جیقه Enameling Number	میناکاری	توضیح *Explanation*	نوع ترصیع *Type of inlay work*					
			ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای *Bowl-shaped inlay*	ترصیع خوشه‌ای *Cluster inlay work*	ترصیع چنگ *Inlay work on the harp*	ترصیع قلم خور *Inlay work of the pen*	استفاده از فوفه *Use of Fufeh*
		the branches. The large Shamsa turquoise in the middle of the jiqeh has a domlah-type cut and has 4 small facets whose edges reach a point in the middle, and the large turquoise has a closed-back setting and has a harp-type cut, and the smaller turquoises around it are set in a circular pattern. The body of the lions and the inscription in the lower part of this ornament have a circular pattern, and the 5 turquoises at the end of the band are set in a harp pattern.						
۲.د 2.J		مرواریدهای موجود در شقه‌ها، شمسه، بدن شیرها و نوار پایینی به این صورت مخراج‌کاری شده‌اند که از مرواریدهای سوراخ شده، مفتول طلا را که یک سر آن پخ بوده عبور می‌دادند تا سبب نگه‌داشتن مروارید شود و سر دیگر مفتول هم در نگین‌دان به‌وسیلهٔ لحیم محکم می‌شده است. مروارید بزرگ شمسه هم توسط یک عدد الماس که تراش فلامک دارد، در نگین‌دان زرین جای گرفته است. یاقوت‌های سرخ چشم دو شیر و مرواریدهای خاکشیری رنگ، مخراج‌کاری دوردیوار دارند. The pearls in the flats, the shamsa, the lions' bodies, and the lower band are carved in such a way that a gold wire, one end of which was beveled, was passed through the pierced pearls to hold the pearl, and the other end of the wire was secured in the setting by soldering. The large shamsa pearl is also set in the golden setting by a diamond with a flame cut. The red rubies of the two lions' eyes and the khakshir-colored pearls have carving around the walls.	✓					
۲.ذ 2.K		در این جیقه، شاخه‌ها دارای نگین‌دان‌های کاسه‌ای هستند که الماس‌های مدور بر روی آن‌ها نشانده شده‌اند. تراش فلامک در الماس‌های این جیقه دیده می‌شود و مخراج‌کاری آن‌ها به‌صورت دوردیوار و در نگین‌دان‌های پشت بسته است. یاقوت‌های سرخ‌چشم شیرها با تراش دامله به‌صورت دوردیوار ترصیع شده‌اند. In this piece, the branches have bowl-shaped settings with round diamonds set on them. The diamonds in this piece are flame cut and their cut is in a round shape and in the closed back settings. The lion's eye rubies are set in a round shape with a domelle cut.	✓	✓				
۲.ر 2.L		در این جیقه، الماس دریای نور، به‌وسیلهٔ مخراج‌کاری چنگ در نگین‌دان پشت بازی نصب‌شده است. الماس‌های وسط تاج در نگین‌دان‌های پشت‌باز نصب‌شده‌اند و سایر الماس‌ها دارای نگین‌دان‌های پشت بسته با مخراج‌کاری دوردیوار هستند. در یاقوت‌های سرخ نیز تراش دامله دیده می‌شود و احتمالاً با روش دوردیوار ترصیع شده‌اند. In this piece, the Sea of Light diamond is set in a prong setting using a harpsichord. The diamonds in the middle of the crown are set in open-back settings, while the other diamonds have closed-back settings with a surround setting. The rubies also have a domelle cut and are likely set using the surround setting method.	✓			✓		

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات

Ornamental analysis

شماره جیقه Number	میناکاری Enameling	توضیح *Explanation*	نوع ترصیع *Type of inlay work*					استفاده از فوفه *Use of Fufeh*
			ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای *Bowl-shaped inlay*	ترصیع خوشه‌ای *Cluster inlay work*	ترصیع چنگ *Inlay work on the harp*	ترصیع قلم خور *Inlay work of the pen*	
۲.ز 2.M		الماس بزرگ بخش پایین این جیقه، مسطح و به شکل بادام است که در یک گیلاوی مرصع به الماس، جای گرفته است. این الماس، تراش هندی دارد و مخراج‌کاری آن به‌صورت دوردیوار است. گیلاوی به الماس‌های ریز برلیانت مزیّن شده و به‌صورت دوردیوار بر روی نگین‌دان‌های پشت بسته نصب‌شده است. الماس‌های موجود در شقه‌ها دارای تراش برلیانت هستند و با روش مخراج‌کاری از نوع چنگ در نگین‌دان‌های پشت‌باز قرارگرفته‌اند. The large diamond at the bottom of this ring is flat and almond-shaped and is set in a diamond-set guilloche. The diamond is Indian cut and has a round cut. The guilloche is set with small brilliant diamonds and is set in a round cut on the back of the ring.	✓			✓		
۲.ژ 2.N		در بخش پایین این جیقه، دور الماس شش‌گوشهٔ تاج نور، مزیّن به عبارت «السلطان صاحبقران ناصرالدین‌شاه قاجار خلد الله ملکه ۱۳۱۰» است که از طلای برجسته ساخته شده و مرصع به الماس است (آرشیو اسناد کاخ‌موزه گلستان) و درواقع، این عبارت در حکم مخراج‌کاری چنگ، این الماس مسطح را در نگین‌دان خود محکم کرده است. دور الماس مسطح، گیلاوی مزیّن به الماس‌های برلیانت، در زیر این گیلاوی قفسه‌ایی زرین و در فاصله میان قفسه و گیلاوی اول، گیلاوی مزیّن به الماس‌های ریز با تراش فلامک دیده می‌شود. الماس‌های برلیانت در گیلاوی اول، با مخراج‌کاری چنگ در نگین‌دان‌های پشت‌باز نشانده شده‌اند و الماس‌های گیلاوی دوم دارای تراش فلامک هستند و در نگین‌دان‌های پشت بسته با روش چنگ گوهرنشانی شده‌اند. الماس‌های بخش فوقانی ازجمله تاج و ۳ پَر روی تاج، تراش برلیانت دارند و در نگین‌دان‌های پشت‌باز قرار گرفته‌اند. البته الماس‌های ریز، تراش فلامک دارند و در نگین‌دان‌های پشت بسته به با روش مخراج‌کاری از نوع دوردیوار نصب شدند. در الماس‌های موجود در شیر و خورشیدها، تراش فلامک دیده می‌شود که به روش گوهر نشانی دوردیوار در نگین‌دان‌های پشت بسته نصب‌شده‌اند. In the lower part of this piece, the hexagonal diamond circle of the Taj Noor is decorated with the phrase "Al-Sultan Sahib-e-Quran Naser al-Din Shah Qajar Khaldullah Malikeh 1310" which is made of embossed gold and inlaid with diamonds (Golestan Palace Museum Documents Archive) and in fact, this phrase, as a harpoon, has secured this flat diamond in its setting. Around the flat diamond, a gilavi is decorated with brilliant diamonds, under this gilavi is a golden shelf, and in the space between the shelf and the first gilavi, a gilavi is decorated with small diamonds with a Flamak cut. The brilliant diamonds in the first gilavi are set in open-back settings with a harpoon cut, and the diamonds in the second gilavi have a Flamak cut and are set in closed-back settings with a harpoon method. The diamonds in the upper part, including the crown and the 3 feathers on the crown, are brilliant-cut and set in open-back settings. Of course, the small	✓			✓		

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

تحلیل تزیینات *Ornamental analysis*								
شماره جیقه *Number*	میناکاری Enameling	توضیح *Explanation*	نوع ترصیع *Type of inlay work*					استفاده از فوفه *Use of Fufeh*
			ترصیع دوردیوار Wall-mounted	ترصیع کاسه‌ای *Bowl-shaped inlay*	ترصیع خوشه‌ای *Cluster inlay work*	ترصیع چنگ *Inlay work on the harp*	ترصیع قلم خور *Inlay work of the pen*	
۲.س 2.O		در این جیقه به نظر می‌رسد که احتمالاً گوهرها در نگین‌دان‌های پشت بسته با روش چنگ و دوردیوار ترصیع شده باشند. In this piece, it seems likely that the gems were set in closed-back jewel cases using the tang and dour-wall method. diamonds are flame-cut and set in closed-back settings using a round-walled cut. The diamonds in the lion and the suns are flame-cut and set in closed-back settings using a round-walled cut..	✓			✓		

۳-۳-٤. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع تراش

ناصرالدین‌شاه قاجار، آخرین پادشاه قاجار بود که نقش بسزایی در غنای گنجینهٔ جواهرات سلطنتی ایران ایفا کرد. وی با تأسیس موزهٔ جواهرات در کاخ گلستان، نه‌تنها گنجینه‌ای بی‌نظیر از نفایس سلطنتی گردآورد، بلکه موجب رونق چشمگیر صنعت جواهرسازی در دوران حکمرانی خود شد. از ویژگی‌های بارز این پادشاه، توجه ویژه به علم سنگ‌شناسی بود که منجر به خریداری حجم قابل‌توجهی از سنگ‌های قیمتی و ساخت آثار نفیس مرصع‌کاری شده در این دوره گردید. در زمینهٔ تراش گوهرها، اگرچه روش‌های سنتی با تمام کاستی‌های خود تا پیش‌ازاین دوره تداوم داشت، اما مواجههٔ ناصرالدین‌شاه با سبک جواهرسازی اروپایی (فرنگی‌ساز)، تحولی شگرف در این حوزه ایجاد کرد. این تحولات تا بدان جا پیش رفت که برای نخستین بار چرخ‌های گوهرتراشی در کاخ گلستان مورداستفاده قرار گرفتند. بااین‌وجود، برخی الماس‌های خاص به‌منظور حفظ استانداردهای کیفی، در کارگاه‌های اروپایی تراش داده می‌شدند. در بررسی جیقه‌های سلطنتی این دوره، تنوع چشمگیری در استفاده از گوهرهای رنگارنگ و قیمتی به چشم می‌خورد. روش‌های متعدد تراش ازجمله تراش سفته، داملە، تخت، مختلط، فلامک، فلامک دورویه، پلکانی، هندی، معدنی قدیمی (برلیانت)، زمردی، الماس‌پیکری و کنده‌کاری نقش برجسته در آثار این دوره مشاهده می‌شود. تراش هندی [۴] در سه مورد از جیقه‌های ۲.ح، ۲.ز و ۲.ژ وجود دارد درحالی‌که حکاکی هندی [۵] در هیچ‌کدام از آثار به کار نرفته است. لازم به ذکر است که تراش به روش بریولت و سیلان، نیز در آثار این عصر به چشم نمی‌خورد (جدول۹).

جدول۹. طبقه‌بندی جیقه‌های قاجاری عصر ناصرالدین‌شاه برحسب نوع تراش

Table 9. Classification of Qajar Jeqqes from the era of Nasser al-Din Shah according to type of carving

تحلیل برحسب نوع تراش/ Analysis by type of cut													
شماره جیقه *Number*	Promissory note cut	Damle cut	Flame cut	Double flame cut	Indian Cut	Diamond cut	Flat cut	Step cut	Mixed cut	Emerald cut	Old mineral cut	Engraving in the style of Gemstone engraving	Carving Embossing
	فته ش	ملە ش	یک ش	ویه ش	دی ش	ری	ت ش	انی ش	نط ش	ی	(برلیانت) قدیمی ش معدنی	گوهر نبشته حکاک بگ شد	برجسته کنده کاری
۲.الف 2.A	✓	✓					✓		✓	✓			

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	Promissory note cut فته ش	Damle cut ملهش	Flame cut بکش	Double flame cut ویه ش	Indian Cut دی ش	Diamond cut ری	Flat cut ت ش	Step cut انی ش	Mixed cut لط ش	Emerald cut ی	Old mineral cut (برلیانت) قدیمی ش معدنی	Engraving in the style of Gemstone engraving گوهر نبشته حکاک بگ شیشه	Carving Embossing برجسته کنده کاری
۲.ب 2.B	✓	✓	✓										
۲.پ 2.C									✓				
۲.ت 2.D				✓					✓		✓		
۲.ث 2.E			✓						✓		✓		
۲.ج 2.F	✓								✓		✓		
۲.چ 2.G		✓							✓		✓		
۲.ح 2.H		✓	✓		✓			✓			✓	✓	
۲.خ 2.I		✓	✓										✓
۲.د 2.J		✓	✓										
۲.ذ 2.K		✓	✓										
۲.ر 2.L		✓	✓					✓			✓	✓	
۲.ز 2.M					✓	✓					✓		
۲.ژ 2.N			✓		✓	✓					✓		
۲.س 2.O		✓	✓										

Analysis by type of cut / تحلیل برحسب نوع تراش

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۳-۳-۵. طبقه‌بندی آثار برحسب نوع جواهر

با توجه به جدول ۱۰ و تحلیل‌های صورت گرفته، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که در ترصیع مجموعهٔ جیقه‌های سلطنتی دورهٔ ناصرالدین‌شاه از گوهرهایی مانند الماس، زمرد، یاقوت سرخ، یاقوت زرد، یاقوت کبود، لعل، زبرجد، فیروزه و مروارید، استفاده‌شده است. پرکاربردترین گوهر الماس و کم‌کاربردترین آن‌ها یاقوت زرد و زبرجد است. در این مجموعه، تنها یک جیقهٔ مرصع به فیروزه دیده می‌شود؛ البته در جیقهٔ ۲.ح (گنجهٔ ۲۴ شماره ۹)، در چشم‌های پروانه هم دو عدد فیروزهٔ خیلی ریز با تراش دامله و با مخراج‌کاری دوردیوار دیده می‌شود.

جدول ۱۰. گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات
Table 10. Gemstones used in jewelry setting

شماره جیقه Number	گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات Gemstones used in jewelry setting								
	الماس Diamond	***زمرد*** Emerald	***یاقوت سرخ*** Red Ruby	***یاقوت زرد*** Ruby Yellow	***یاقوت کبود*** Ruby Sapphire	***لعل*** Garnet	***زبرجد*** Peridot	***فیروزه*** Turquoise	***مروارید*** Pearl
۲.الف 2.A			✓			✓			
۲.ب 2.B	✓						✓		
۲.پ 2.C	✓				✓				
۲.ت 2.D	✓		✓	✓					
۲.ث 2.E	✓				✓				
۲.ج 2.F	✓	✓							
۲.چ 2.G	✓	✓							
۲.ح 2.H	✓		✓					✓	
۲.خ 2.I	✓		✓					✓	
۲.د 2.J	✓		✓						✓
۲.ذ 2.K	✓		✓						
۲.ر 2.L	✓		✓						
۲.ز 2.M	✓								

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

شماره جیقه Number	گوهرهای به‌کاررفته در ترصیع جواهرات Gemstones used in jewelry setting								
	الماس Diamond	***زمرد*** Emerald	***یاقوت سرخ*** Red Ruby	***یاقوت زرد*** Ruby Yellow	***یاقوت کبود*** Ruby Sapphire	***لعل*** Garnet	***زبرجد*** Peridot	***فیروزه*** Turquoise	***مروارید*** Pearl
۲.ژ 2.N	✓								
۲.س 2.O	✓		✓			✓			✓

۳-٤. مطالعه تطبیقی ویژگی‌های فنی و بصری جیقه‌های دوره فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه

۳-٤-۱. تطبیق ویژگی‌های فنی

پایه و اساس ساخت جواهرات ازجمله جیقه‌های سلطنتی، فلز و فلزکاری است. از فلزهای باارزشی مانند طلا، نقره و مس در ساخت این جیقه‌ها استفاده می‌شده است. گاه این فلزات به روش فلز اصلی و گاهی به‌صورت ترکیبی به‌کاررفته می‌رفته‌اند. اصلی‌ترین این روش ترکیبی، به کار بردن نقرهٔ مطلا و نقره و طلا باهم است که به این روش، فن شیر و شکر نیز گفته می‌شود. کاربرد هر دو روش در جیقه‌های عصر فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه دیده می‌شود. از روش‌های جوش‌کاری و لحیم‌کاری نیز برای متصل کردن قطعات خامی مانند مفتول‌ها و ورق‌ها به هم و یا به زمینهٔ کار استفاده می‌کردند که در اکثر نمونه‌های این مجموعه این دو روش نیز دیده می‌شود. در جواهرسازی ایران، کاربرد روش لحیم‌کاری در متصل کردن قطعات مفتول‌ها و صفحات، رایج‌تر بوده است. قابل‌ذکر است که جواهرسازی سلطنتی، آمیزه‌ای از جواهرسازی فرنگی‌ساز و سنتی است. به‌طوری‌که جواهرات سلطنتی در زمان فتحعلی شاه بیشتر با توجه به جواهرسازی سنتی ساخته‌شده‌اند. البته، در این دوره و به‌تدریج، سیر تغییر و تحول فنون ساخت و تزیین از روش سنتی به فرنگی نیز در این نمونه از جواهرات دیده می‌شود. درحالی‌که در عصر ناصرالدین‌شاه جواهرسازی فرنگی‌ساز رونق بیشتری در جواهرات سلطنتی پیدا می‌کند.

۳-٤-۲. تطبیق ویژگی‌های فرمی

فرم اولیه و ساختار جیقه‌های درباری، بیشتر از طبیعت نباتی الهام گرفته‌شده و نقوشی که این فرم‌ها را پر می‌کنند نیز اکثراً هندسی و گیاهی هستند. در زمان فتحعلی شاه، فرم جیقه‌های سلطنتی عمدتاً از فرم بته‌جقه الهام می‌گرفت و به خاطر همین شقه‌ها هم به پیروی از این فرم، منحنی ساخته می‌شدند. گاهی انحنای این شقه‌ها به یک‌جهت و گاهی به دو جهت بود و به‌صورت طرح‌های سنتی و طرح‌های فرنگی دیده می‌شدند. در زمان ناصرالدین‌شاه، استفاده از شقه‌های انحنادار مرسوم بود ولی به‌تدریج الگوی جواهرات دچار تغییر و دگرگونی شد که طبیعتاً شقه‌ها هم از این تغییرات مستثنی نبودند. با اوج‌گیری سبک جواهرسازی فرنگی‌ساز، طراحی شقه‌ها نیز به این جهت حرکت کرد و شقه‌های منحنی به شاخ و برگ‌های واقع‌گرا تبدیل شدند. در ابتدای حکومت ناصرالدین‌شاه، بازهم جیقه‌هایی بزرگ، شلوغ و پرکار ساخته می‌شدند ولی به‌مرور، نقوش و نشان‌های درباری و ظفر به‌جای نقوش تزیینی هندسی، گیاهی و انتزاعی قرار گرفتند. جیقه‌ها در این زمان بیشتر از اینکه کاربرد زیرگونه داشته باشند، با استفاده از نقش‌ها و فرم‌های واقع‌گرایانه به‌عنوان آرایه‌های تزیینی به‌نوعی بر جایگاه و مقام شاه تأکید می‌کردند. جیقه‌های سلطنتی از دو بخش شقه و بدنه ساخته شده بودند و بیشتر نقوش و تزئینات در بخش بدنهٔ جیقه دیده می‌شدند. در بیشتر موارد، دو بخش شقه و بدنه باهم تناسب داشتند. این تناسب، در ساخت جیقه‌های عصر فتحعلی شاه رعایت شده است ولی باگذشت زمان و دگرگونی سبک جواهرسازی در زمان ناصرالدین‌شاه، این تناسبات هم‌تغییر کردند. برای مزیّن کردن قسمت‌های متفاوت جیقه‌ها، از نقش‌های گیاهی استفاده می‌شد. این آرایهٔ تزئینی، در نیمهٔ اول قرن ۱۳ه.ق، به خاطر انتزاعی بودن فرم‌های گیاهی، متنوع نبود و کمتر مورداستفاده قرار می‌گرفت، ولی به‌تدریج و در نیمهٔ دوم قرن ۱۳هجری، مثل سایر نقوش تزئینی به‌صورت متنوع‌تر و واقع‌گرایانه‌تر از دوران قبل در تزئین جیقه‌ها به کار گرفته شد. از دیگر فرم‌های رایج در دورهٔ ناصرالدین‌شاه، استفاده از نقش شیر و خورشید برای ساخت یک بدنهٔ جداگانه و مستقل است.

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

۳-٤-۳. تطبیق ویژگی‌های تزیینی

ازجملهٔ هنرهایی که در دورهٔ قاجار و به‌خصوص در زمان فتحعلی شاه تحول زیادی پیدا کرد، هنر میناکاری روی جواهرات است. این هنر در زمان ناصرالدین‌شاه به‌عنوان هنری اشرافی و درباری به کار گرفته می‌شد. در جیقه‌های سلطنتی، سطح‌های میناکاری شده کمتر دیده می‌شوند و در آن‌ها میناکاری بیشتر به روش مقعر به‌کاررفته است. از دیگر روش‌های تزیین بر روی فلز، مرصع‌کاری است و کاربرد این فنون در بیشتر جیقه‌های سلطنتی قابل‌مشاهده است. ازجملهٔ فنون رایج مرصع‌کاری در جواهرات دورهٔ قاجار، شیوه دوردیوار، کاسه‌ای، خوشه‌ای، چنگ، سنگ‌فرشی، قلم خور، استفاده از فوفه در پشت نگین و نشاندن گوهر به روش خیمه‌نما است. پرکاربردترین و مهم‌ترین این روش‌ها، روش دوردیوار است، ولی به‌غیراز این روش، کاربرد روش‌های دیگر هم در جواهرسازی سلطنتی قجری دیده می‌شود. روش دوردیوار در زمان فتحعلی شاه بیشتر کاربرد داشته است، زیرا در این زمان تراش استاندارد کمتر وجود داشت. جواهرسازان به خاطر اینکه بیشتر مایل بودند وزن گوهرها حفظ شود، از این روش استفاده می‌کردند. در زمان فتحعلی شاه به خاطر عدم وجود تراش‌های استاندارد، برای درخشش بیشتر گوهرهایی مانند الماس، در پشت نگین از فوفه استفاده می‌کردند. به این صورت که پشت نگین را با ورقهٔ نازکی از فلز می‌پوشاندند و نگین را در نگین‌دانی پشت بسته نصب می‌کردند. این روش فوفه‌گذاری بیشتر در جواهرسازی عصر فتحعلی شاه و در گوهرهایی مانند الماس مورداستفاده قرار می‌گرفته است. در زمان ناصرالدین‌شاه، این روش به خاطر استفاده از نگین‌دان‌های باز و تراش‌های استاندارد، دیگر کمتر به کار گرفته شد.

۳-٤-٤. تطبیق ویژگی‌های تراش

ایرانی‌ها از زمان‌های بسیار دور، به سنگ و گوهرهای الوان و رنگین علاقه داشتند و در زیورآلات خود از آن‌ها استفاده زیادی می‌کردند. پادشاهان نیز برای نشان دادن اقتدار و قدرت خویش از گوهرها در ساخت جواهرات‌شان زیاد استفاده می‌کردند. در عصر قاجار، به‌ویژه در جیقه‌های سلطنتی، استفاده از گوهرهای متنوع بسیار رایج بود. بررسی‌ها نشان می‌دهد در دوران حکومت فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار، روش‌های گوناگونی برای تراش گوهرهای به‌کاررفته گرفته می‌شد. با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته در این پژوهش، می‌توان گفت که در مجموعهٔ جیقه‌های سلطنتی مربوط به عصر فتحعلی شاه، روش‌های مختلف تراش مانند تراش سفته، داماله، تخت، مختلط، فلامک، فلامک دورویه، پلکانی، هندی، معدنی قدیمی (برلیانت)، سیلان، بریولت و حکاکی به روش هندی وجود داشته و تراش زمردی و الماس‌پیکری و کنده‌کاری نقش برجسته در جیقه‌های این دوره‌دیده نشد. همین‌طور در مجموعهٔ جیقه‌های درباری مربوط به عصر ناصرالدین‌شاه، روش‌های مختلف تراش مثل، تراش سفته، داماله، تخت، مختلط، فلامک، فلامک دورویه، پلکانی، هندی، معدنی قدیمی (برلیانت)، زمردی، الماس‌پیکری و کنده‌کاری نقش برجسته وجود داشته و تراش به روش بریولت، سیلان و حکاکی به شیوهٔ هندی در جیقه‌های این عصر دیده نشد.

٤. نتیجه‌گیری

جواهرسازی از هنرها و صنایع پررونقی است که در همهٔ دوران گذشته، به‌خصوص در عصر قاجار، موردتوجه ویژهٔ پادشاهان بوده و با تنوعی از آثار کاربرد داشته است. ازجمله جواهرات باارزش، جیقه‌های سلطنتی هستند که از مهم‌ترین جواهرات درباری و زینت‌بخش تاج‌های شاهان محسوب می‌شوند. این جواهر به‌عنوان جواهری معنادار، بیانگر اقتدار و قدرت سلطنت حاکمان بودند و جایگاه ویژهٔ جیقه‌ها و تنوع آن‌ها در دوران فتحعلی شاه و ناصرالدین‌شاه قاجار نیز مشهود است. در ساخت این زیورهای باشکوه از فلزات باارزشی مانند طلا و نقره و به‌ندرت از مس، استفاده می‌شده است که این فلزات گاه به‌صورت جداگانه و گاهی ترکیبی به کار می‌رفته‌اند. همچنین این فلزات با روش‌هایی مانند ترصیع و میناکاری مزیّن می‌شدند که درروش گوهرنشانی جیقه‌ها از گوهرهای باارزش و قیمتی زیادی استفاده‌شده است. در زمان فتحعلی شاه، برای مزیّن کردن جواهرات بیشتر از گوهرهای رنگین استفاده می‌کردند ولی تدریجاً و در زمان ناصرالدین‌شاه، این تنوع رنگینی گوهرها با گوهرهای تک‌رنگ و یا دورنگ جانشین شد. تراش گوهرها و معایب آن‌ها تا عصر قاجار و دورهٔ فتحعلی شاه ادامه‌دار بود ولی در زمان ناصرالدین‌شاه و رویارویی وی، با سبک و صنعت جواهرسازی فرنگی‌ساز، تراش گوهرها نیز تغییر زیادی پیدا کرد. بعضی از گوهرها به خاطر حفظ تناسبات در غرب (اروپا) تراشیده و با فنون ترصیع متنوعی بر روی جیقه‌ها نصب می‌شدند. روش دوردیوار در عصر فتحعلی شاه بیشتر مورداستفاده قرار می‌گرفت، زیرا در این زمان تراش استاندارد گوهرها، به خاطر تمایل افراد به حفظ وزن آن‌ها کم بود. در عصر ناصرالدین‌شاه، سبک جواهرسازی فرنگی‌ساز رواج پیدا کرد و جواهرساز درباری، با روی آوردن به این سبک و تراش‌های استاندارد، روش‌های ترصیع سنتی را –که در زمان فتحعلی شاه رایج‌تر بود– کنار گذاشت و برای جلوهٔ بهتر گوهر، از فنون جدید ترصیع استفاده کرد. با شناخته شدن ویژگی نوری گوهرها،

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

نگین‌دان‌های پشت‌باز مورداستفاده قرار گرفتند. بنابراین، در دورهٔ ناصرالدین‌شاه، روش فوفه‌گذاری کمتر به کار می‌رفت. در جیقه‌های سلطنتی، سطح‌های میناکاری شده کمتر به‌کاررفته‌اند، اما بیشتر از میناکاری به روش مقعر استفاده‌شده است. در جیقه‌های درباری، فرم از طبیعت نباتی تبعیت می‌کند و نقش‌هایی که این فرم‌ها را پر می‌کنند نیز در اغلب مواقع به‌صورت گیاهی و هندسی وجود دارند. در زمان فتحعلی شاه، فرم جیقه‌ها در بیشتر موارد از فرم بته‌جقه گرفته‌شده‌اند و معمولاً این زیورها متقارن هستند و محورهای اصلی بر چهار جهت اصلی منطبق شده است. جیقه‌ها معمولاً از دو بخش اصلی ساخته‌شده‌اند که شامل شقه در بخش بالایی و بدنه در بخش پایین است. بیشتر نقوش و تزیینات در بخش بدنه اجراشده‌اند و در بیشتر موارد این دو بخش باهم برابر به نظر می‌رسند. این تناسب در ساخت جیقه‌های عصر فتحعلی شاه رعایت شده اما به‌تدریج عدم برابری در طول و عرض، جایگزین این تناسب در اندازه شده به‌طوری‌که گاهی بخش بالایی بلندتر و در مواردی، بدنه دارای بیشترین حجم در جیقه است. نقوش استفاده‌شده در تزیین آن‌ها نیز در ابتدا به‌صورت انتزاعی بودند و تدریجاً این نقوش انتزاعی با فرم‌های واقع‌گرایانه جایگزین شدند.

مشارکت نویسندگان: سهم نویسندگان این مقاله م.ی.ک و ف.ف. در پیشنهاد موضوع، گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای- اسنادی، روش‌شناسی، تنظیم ساختار پژوهش، مدیریت پروژه، تنظیم جداول، نگارش محتوا و ویراستاری ادبی مقاله برابر است.

تامین مالی: این پژوهش هیچ بودجه خارجی دریافت نکرده است.

تضاد منافع: منافع مقاله برای نویسندگان مشترک و برابر است و هیچ تضادی در منافع وجود ندارد.

دسترسی به داده‌ها و مواد: تمام داده‌های تولیدشده در طول این پژوهش، در این نشریه منتشر و گنجانده‌شده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

۱. زمودگری ازجمله هنرهای صناعی برجسته در تاریخ فلزکاری ایران به شمار می‌آید که ساخت هر نوع الصاقات فلزی روی در و پنجره‌های سنتی و قدیمی را شامل می‌شود (Jaripour Kahrood & Farrokhfar, 2022: p. 65).

۲. دورهٔ ویکتوریایی به بلندترین دورهٔ سلطنت در بریتانیا اطلاق می‌گردد که تعلق به ملکه ویکتوریا (۱۲۵۲-۱۳۱۸ق/۱۸۳۷-۱۹۰۱م) دارد (Siahi, 2016: p. 97).

۳. دورهٔ جورجیایی یا جورجین شامل سلطنت پنج پادشاه انگلستان است: جورج اول، دوم، سوم، چهارم و ویلیام چهارم که از سال ۱۱۲۵ تا ۱۲۵۲ق/ ۱۷۱۴ تا ۱۸۳۷م. به طول انجامید (Siahi, 2016: p. 94).

۴. تراش هندی از قطعات پهن و کم‌عمق -که براثر شکستن سنگ به وجود می‌آید- و دورویهٔ عریض، مسطح و موازی، شکل‌گرفته است. گرداگرد این کرسی‌ها، دو یا چند منطقه از سطوح چهار پهلوی شیبدار به اندازه‌های گوناگون پرداخته می‌شود. کرسی بالا و پایین سنگ همان‌گونه مسطح می‌ماند (Siahi, 2016: p. 77).

۵. حکاکی به شیوه هندی بیشتر بر روی زمردها مشاهده می‌شود. این حکاکی‌ها به‌صورت خیاره‌دار کردن گوهر یا حکاکی نقوش سنتی انتزاعی و مارپیچ مربوط به فرهنگ هند است. انتساب این نوع حکاکی به هند به آن دلیل است که کاربرد چنین شیوه‌ای در تزیین گوهرها، در میان جواهرات هندی به‌وفور دیده می‌شود (Siahi, 2016: p. 82).

References

Dehkhoda, Ali Akbar, (1998). Dehkhoda dictionary. Tehran: Publishing and Printing Institute of Tehran University [in Persian].

Freyeh, R.W, (1995). Arts of Iran, translated by Parviz Marzban, Tehran, Forozan Rooz [in Persian].

Ghafel Mobarakeh, Pegah, (2021). The study of men's jewelry from the perspective of Qajar era paintings, National conference of art and architectural effects of Zand and Qajar school of Shiraz, Shiraz [in Persian].

Guide to the National Treasury of Jewels, (1993). Tehran, management of cultural affairs and public relations [in Persian]

Jafari, Zohre, (2017). Investigating the changes in the appearance of Qajar kings (case example: jewelry), Master's thesis, Faculty of Arts; Al-Zahra University (S) [in Persian].

Jaripour Kahrood, Mohammad Jaber and Farrokhfar, Farzaneh (2022), Typology of Zamoudgari works installed on the entrance doors of the Qajar building in Kashan, Iran's Industrial Arts Journal, Vol. 5, No.2, P. 65-82 [in Persian]

Mohammadzadeh, Mahdi, (2007), Pictorial Medals and the Power Sanctifying in Qajar Period, Golestan-e Honar, No. 3, Vol. 2, PP. 61-68.

Naeji, Mahdia, (2012). The study of women's jewelry in the Qajar period, master's thesis, supervisor: Seyyed Abu Torab Ahmad Panah, Semnan University, Faculty of Arts and Architecture [in Persian].

Saleh, Elahe, (2014). Investigation of jewelry related to men's clothing in the Qajar era, Pikreh, two quarterly journals, art

[DOI: 10.61882/jic.8.2.351]
Downloaded from jih-tabriziau.ir at 15:39 +0330 on Saturday October 31st 2026

school; Shahid Chamran University of Ahvaz, fourth period, No.8, p.24-35 [in Persian].

Serena, Carla, (1983). People and Rituals in Iran, translated by Ali Asghar Saidi, first edition, Zovar Publications. [in Persian].

Sarijalo, Alireza, (2015). The political, cultural and social developments of the 100-year period (from the reign of Feth Ali Shah to the end of the Naseri period) (from 1212 AH to 1313 AH), master's thesis, Faculty of Literature and Humanities; University of Zanjan [in Persian].

Shamili, Farnoosh, Pour Mohammad, Tahereh (2021). A reflection on the structure of Qajar royal jackets in the national jewelry treasure of Iran, Islamic art, fifth year, number 2 (7 consecutive), autumn and winter 2021, p. 171-186 [in Persian].

Siahi, Elham, (2016). Investigating the tradition of jewelry making in the Qajar period (a case study of royal collars), Master's Thesis, School of Art and Architecture, Shiraz; Shiraz University [in Persian].

Yavari, Hossein (2012). An overview of Iranian art and architecture, Tehran: Azar and Simai Danesh [in Persian]

Zamani Tehrani, Shaqayeq, Seyyed Ahmadi Zavieh, Saeed, (2016). Investigating the artistic and symbolic features of the Qajar royal jewels in the treasury of Iran's national jewels, Iran's Industrial Arts, Year 1, No. 2, Spring and Summer, p. 81-94 [in Persian]

دهخدا، علی‌اکبر.(۱۳۷۷). لغتنامه دهخدا. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

فریه، ر.دبلیو.(۱۳۷۴). هنرهای ایران، ترجمهٔ پرویز مرزبان، تهران: فروزان روز.

غافل مبارکه، پگاه .(۱۴۰۰). مطالعهٔ جواهرات مردان از منظر نگاره‌های دوره قاجار، همایش ملی جلوه های هنر و معماری مکتب زند و قاجار شیراز، شیراز.

راهنمای خزانه ملّی جواهرات .(۱۳۷۲). تهران، مدیریت امور فرهنگی و روابط عمومی، خزانه ملی جواهرات، بانک مرکزی کشور ایران.

جعفری، زهره .(۱۳۹۷). بررسی تغییرات ظاهری شاهان قاجار (نمونهٔ موردی: جواهرات و زیورآلات)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر؛ دانشگاه الزهرا (س).

جاری پور قهرود، محمد جابر و فرخ فر، فرزانه .(۱۴۰۱). گونه شناسی آثار زمودگری نصب‌شده بر درهای ورودی ابنیهٔ قاجاری کاشان، نشریه هنرهای صناعی ایران، دوره ۵، شماره ۲: ۶۵-۸۲. DOI: 10.22052/HSI.2023.248696.1082

محمد زاده، مهدی .(۱۳۸۶). نشان‌های مصور و تقدیس قدرت در عصر قاجار، گلستان هنر، دوره ۳، شماره ۲: ۶۸-۶۱.

نائیجی، مهدیه .(۱۳۹۲). مطالعه زیورآلات زنان در دورهٔ قاجار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید ابوتراب احمد پناه، دانشگاه سمنان، دانشکده هنر و معماری.

صالح، الهه .(۱۳۹۴). بررسی زیورآلات وابسته به پوشاک مردان در عهد قاجار، دو فصل‌نامه پیکره، دانشکده هنر؛ دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره چهارم، شماره هشتم: ۲۴-۳۵.

سرنا، کارلا .(۱۳۶۲). آدم‌ها و آیین‌ها در ایران، ترجمهٔ علی‌اصغر سعیدی، چاپ اول، تهران: انتشارات زوار.

ساریجلو، علیرضا .(۱۳۹۵). تحولات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی صدساله خمسه (از دورهٔ حکومت فتحعلی شاه تا پایان دورهٔ ناصری)(از سال ۱۲۱۲ ه.ق تا ۱۳۱۳ ه.ق)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی؛ دانشگاه زنجان.

شمیلی، فرنوش، پور محمد، طاهره .(۱۴۰۰). تأملی در ساختارشناسی جقه‌های سلطنتی قاجاری موجود در گنجینهٔ جواهرات ملی ایران، هنرهای صناعی اسلامی، سال پنجم، شماره ۲(پیاپی ۷)، پاییز و زمستان: ۱۷۱-۱۸۶

سیاهی، الهام .(۱۳۹۶). بررسی سنت جواهرسازی در دورهٔ قاجار (مطالعه موردی جیقه‌های سلطنتی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر و معماری، شیراز؛ دانشگاه شیراز.

یاوری، حسین .(۱۳۹۱). سیری در هنر و معماری ایران، تهران: آذر و سیمای دانش.

زمانی تهرانی، شقایق، سید احمدی زاویه، سعید .(۱۳۹۶). بررسی ویژگی‌های هنری و نمادین پنج جقه سلطنتی قاجار موجود در خزانه جواهرات ملّی ایران، هنرهای صناعی ایران، سال اول، شماره ۲، بهار و تابستان ۹۷: ۸۱-۹۴.